

Könnyűt komolyan, komolyat könnyedén

Hatalmas munkabírási, életszeret, örök kíváncsiság jellemzi: aki egy kicsit is beszélgetésbe elegyedik Wolf Péter zeneszerzővel, valószínűleg gyorsan erre a következtetésre jut. Az 1947-ben született Artisjus Könnnyűzenei Életműdíjas művész legutóbb egy operát mutatott be, miközben folyamatosan dolgozik újabb komolyzenei darabokon.

Wolf Péter-életútinterjú

Készítette: Bihari Balázs

Szerkesztett, tömörített, kiegészített, lábjegyzetelt változat.

Bihari Balázs:

Szerintem kezdjük a legelejéről a száraz adatokkal: mikor, hol született?

Wolf Péter:

Budapesten születtem 1947. június 21-én, zenei háttérrel rendelkező szülők mellett. Apám gépészmérnöki diplomával zenészként dolgozta le az egész életét. Tanított, játszott, színházban zongorázott, mindent csinált. Anyám megismerkedésük előtt színészi pályán volt, de amikor összeházasodtak, akkor már csak énekelt. Úgy is ismerkedtek meg, hogy az apám először zongorán kísérgette az anyámat, aztán meg hazakísérgette.

Ebből fakadóan az első játékszerem egy zongora volt. Ez nem vicc, és nem a történet kedvéért színezem, bebújtam a zongora alá, lenyomtam a zengetőt, kurjantottam egy nagyot, és élveztem, ahogy rezonálnak a húrok.

Bihari Balázs:

Mennyire nagy dolog volt, hogy a háború után megmaradt a zongora a lakásban, nem?

Wolf Péter:

Apám tanított is, nem tudom, hogy később szerezte vagy megmaradt, de azt tudom, hogy nagyon jó zongora volt, mert ifjú koromban ezen gyakoroltam. Egy Musica¹ nevű bécsi zongora volt. Olyannyira jó volt, hogy aztán én ugyanilyen márkájú Musica pianínót vettem. De hogy az ember min gyakorol, tulajdonképpen nem is annyira fontos, a kérdés, az sokkal inkább az, hogy hogyan és mennyit. Én jól gyakoroltam és sokat, és itt, ahol most beszélgetünk, nem messze van a zenész szakszervezet² volt székháza, az akkor még Gorkij fasor 38-ban. Minden

¹ A Musica zongorák és pianínók a XX. században váltak ismertté, elsősorban Európában. A márkanév alatt különböző osztrák-magyar, cseh, német gyártók készítettek hangszereket, így a pontos eredet változó lehet. Egyes Musica pianínókon és zongorákon szerepelt a „Budapest–Wien” (Budapest–Bécs) felirat. A Musica pianínók és zongorák a megbízható kivitelezésükről és kedvező ár-érték arányukról voltak ismertek, gyakran választották őket oktatási és otthoni használatra.

² Magyarországon a legismertebb zenészeket tömörítő érdekképviselői szervezet a Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezete (MZTSZ), amely a klasszikus és könnyűzenei előadók, zeneszerzők, hangszerészek és más szakmai területek dolgozóinak érdekeit képviseli. Az MZTSZ részt vesz a kollektív szerződések kialakításában, segíti a zenészek munkajogi és szociális védelmét, valamint különböző támogatási és ösztöndíjprogramokat biztosít.

létező versenyt, amit kiírtak, ott megnyertem. Jakab Gyuri,³ aki később a Neotonban⁴ játszott, egy nagyszerű billentyűs, és szerintem az egyik legjobb magyar hang volt, mindig rossz néven vette, hogy neki csak az ezüstérem jutott. De nagyon jó barátságba keveredtünk.

Bihari Balázs:

Egyidősek voltak?

Wolf Péter:

Gyuri egy kicsit fiatalabb volt nálam, egy-két évvel. Kicsit visszanézve, hogy miből nőtt ki a világ, éppen a 70-es trolin ültem idejővet, és azon gondolkodtam, hogy mennyi minden történt. Majdnem minden délután kimentem a Műjégpályára. Bérletem volt, mert azt tudták a szüleim, hogy valamivel ellensúlyozni kell, hogy ülök napi három órát. A nagyszüleim itt laktak a környéken, mi is itt laktunk a körúton. Kezdtem belegondolni, hogy hány évvel ezelőtt is volt, mindjárt hetvennyolc éves leszek, hát akkor röhögni kezdtem. Tulajdonképpen számomra hihetetlen, hogy ezek a dolgok már mind a hátam mögött vannak.

Bihari Balázs:

Milyen volt az ötvenes években gyereknek lenni?

Wolf Péter:

Nem tudok igazán válaszolni erre. Nem éreztem, hogy nekem gyerekkorom lett volna, az a tradicionális értelemben vett, játsszással, tanulással, vegyesen eltöltött időszak. Nekem tanulás, tanulás volt. Gyerek csak hétvégén voltam öt percre, meg a nyári, meg az iskolai szünetekben. Egyébként már óvodába is zeneóvodába jártam, és amikor elindult az általános iskolai tanulás, akkor én párhuzamosan jártam a Steinitz zenedébe.⁵ Itt volt a körút és a Király utca sarkán, ugyanabban a tömbben, mint a Zeneakadémia, és a rendes, normális iskolai elfoglaltságon túl napi három-négy órát gyakoroltam, meg mentem a zeneiskolába, meg szolfézs órára, meg kamarazenélés órára. Úgyhogy a gyerekkor döntően munkával telt el. Nem vettem észre, nekem föl sem tűnt, hogy ez máshogy is lehetne. Lázadni sosem lázadtam ellene.

Bihari Balázs:

Örömet is okozott?

Wolf Péter:

Szerettem, igen. Szerettem a sikereket. Ahol pódiumhoz jutottam, ott nekem sikerem volt. Az iskolában mindenféle kivételeket élveztem, mert az iskolai ünnepeken én zongoráztam, a Kern Andris⁶ meg szavalt. Az, hogy a gyakorlásomnak ez volt az eredménye, átsegített azokon a röpké pillanatokon, amikor esetleg átfutott az agyamon, hogy most mennek a hátam mögött

³ Jakab György (1949–1996) a Neoton Família egyik meghatározó tagja volt. Billentyűsként és zeneszerzőként jelentős szerepet játszott a zenekar sikereiben, különösen az 1970-es és 1980-as években, amikor a Neoton az egyik legnépszerűbb magyar popegyüttesé vált, nemzetközi sikereket is elérve. Jakab a Neoton Família aranykorában olyan ikonikus dalokban működött közre, mint a *Don Quijote*, a *Santa Maria* vagy a *220 felett*. Stílusa és zenei kreativitása hozzájárult ahhoz, hogy a zenekar a magyar popzene egyik legsikeresebb exportcikke legyen.

⁴ A Neoton Família a hetvenes-nyolcvanas évek egyik legnépszerűbb magyar együttese. A Neoton együttes a hatvanas évek második felében alakult Pásztor László vezetésével, játszott popot, rockot, majd a hetvenes évek második felétől a diszkókorszak sztárja lett már Neoton Família néven, mely a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat kiemelt támogatását élvezte mind bel- és külföldön. *Santa Maria* című dalukkal nemzetközi sikereket is elértek a Távol-Keleten és spanyol nyelvterületeken. Magyarország egyik legsikeresebb popformációjának számít.

⁵ Steinitz Elza Zeneiskola

⁶ Kern András (1948) színész, rendező, énekes, humorista és író. A magyar kulturális élet egyik ikonikus alakja, aki több mint öt évtizede van jelen színházban, filmen és televízióban.

– mert az ablaknak háttal ültem, hogy a zongorához leülhessek – a parkba focizni, tulajdonképpen mehetnék én is, de miután az ajtónál az apám állt őrt (*nevet*), képletesen persze, illetve ő figyelte a gyakorlásomat, mialatt a délutáni rutinjait végezte, szó sem lehetett erről. Eldöntötték helyettem, hogy nekem mi a sorsom, de jól döntöttek, azt gondolom, így visszanezve teljesen korrektek voltak.

Bihari Balázs:

Nyitnék egy zárójelet: aztán évekkel később zenéltek együtt a szülőkkel?

Wolf Péter:

Olyan volt, hogy iskolai ünnepségen nem zongoráztam, hanem énekeltem, és az apám kísért, és Brachfeld Siegfried⁷ konferált, akivel aztán később volt közös turnénk, amikor már Hacki Tamással⁸ muzsikáltam. Volt olyan nyarunk, amikor együtt laktunk vele: egy csodálatos ember, rendkívül értelmes, érzékeny, fantasztikus pasas. De visszatérve, nem, apám csak kísért zongorán. Ebben az egy esetben fordult elő, soha többé se előtte, se utána. Hiszen, ha én a rádióba mentem felvételre, akkor azért mentem eleinte, mert ugyan őt hívták, de nem ért rá, és akkor elküldött engem maga helyett. Tizenöt-tizenhat éves korban szépen be lettem dobva a mélyvízbe.

Bihari Balázs:

Igen, olvastam több helyen ezt a történetet. Mit gondolhattak a rádió részéről, hogy nahát, Wolf apuka a kis Petit küldi be maga helyett? Hogy reagáltak az első alkalommal?

Wolf Péter:

A legelső alkalommal nyilván apám megbeszélte azzal, aki őt hívta, hogy ne aggódj, beküldöm a fiamat, és meg fog felelni. Ez így is történt szerencsémre, és egyszer csak, tizenöt-tizenhat évesen belecsöppentem a felnőtt művészek közé. A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara⁹ készítette a felvételeket, ahol ha könnyűzenei zenei vonzata volt, akkor jött még pár ember a Stúdió 11-ből.¹⁰ Vagy a Stúdió 11 készítette a felvételeket: ott ült a Dobsa Sándor,¹¹ ő vezette őket, egy nagyszerű, elképesztő kvalitású zongorista-zeneszerző, de ha nem egy billentyűs hangszer kellett, hanem kettőre lett írva, mert mondjuk a zongorán kívül még írtak orgonát is,

⁷ Brachfeld Siegfried (1917–1978) német-magyar újságíró, konferanszié.

⁸ Hacki Tamás 1944. február 18-án született Budapesten. Az első Ki mit tud? televíziós vetélkedő egyik győztese volt 1962-ben, és később füttyművészként, az Ex-Antiquis zenekar alapítójaként és fóniátria professzorként vált ismertté. Nemcsak Magyarországon, hanem Németországban is karriert épített zenészként, míg orvosi pályafutása során a hangszalagproblémák nemzetközi híré specialitájává vált. Munkásságát több állami kitüntetéssel is elismerték.

⁹ A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarát 1943-ban alapították Dohnányi Ernő kezdeményezésére. Koncertjeinek és felvételeinek és rádióközvetítéseinek jelentős száma miatt egyesek szerint az MR Szimfonikusok a legnagyobb közönségnek játszó hazai zenekar. 1958-tól 1990-ig a Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekara néven működött és készített felvételeket.

¹⁰ A Stúdió 11 a Magyar Rádió könnyűzenei zenekara, amely 1963-ban alakult. Az együttes eredeti vezetői Zsoldos Imre és Dobsa Sándor voltak, és az évek során számos neves muzsikusként csatlakozott hozzájuk. A zenekar a könnyűzene különböző műfajait ötvözte, például a tánczenét és a dzsesszt, és fontos szerepet játszott a magyar zenei életben. 2007-ben megszűnt a munkakönyvük, de a zenekar nem oszlott fel, hanem önálló művészeti társulattá alakult, és továbbra is hozzájárul a könnyűzenei kultúra népszerűsítéséhez. 2024-ben a Stúdió 11 Artisjus-díjban részesült.

¹¹ Dobsa Sándor (1934–2005) zongorista, zeneszerző és hangszerelő. Szegeden született, és már gyermekkorában elkezdett zongorázni tanulni. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán szerzett diplomát 1958-ban. Pályafutását éttermi zenészként kezdte, majd Zsoldos Imre meghívására csatlakozott a Magyar Rádió Tánczenekarához. 1963-ban ő alapította meg a Stúdió 11 zenekart, amelynek művészeti vezetője volt. Mintegy százötven szerzeményt komponált, és több ezer dalt hangszerelt. A Táncdal-fesztiválokon is aktívan részt vett. Munkásságát számos díjjal ismerték el, többek között a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjével és eMeRTon Életműdíjjal.

akkor két emberrel dolgoztak. Voltam olyan felvételen, ahol négy billentyűs kellett, és ott a későbbi zeneakadémiai tanárom, Nagy Olivér mellett én is szóhoz jutottam. Egyszer csak a kollégája lettem három órára.

Bihari Balázs:

Helyezzük el az időben, mikor járunk.

Wolf Péter:

1962-63-ban járunk, nemcsak a zongorás stúdiózással, hanem a Harmónia Énekegyüttessel¹² is ekkoriban kezdtem el dolgozni. És akkor kezdődtek a, hogy mondjam, „színes ebédjeim”. Értem ez alatt azt, hogy akkor megnyílt a könnyű műfaj is a palettámon, mert addig csak komolyzenével foglalkoztam, és egyszerre csak jött a könnyűzene, a kor könnyűzenéje, tánczenéje, popzenéje.

Bihari Balázs:

Azt mondta egy korábbi interjúban, hogy már gyerekkorában is Johann Sebastian Bach¹³ volt a mérce és mai napig a zsinórmérték.

Wolf Péter:

Abszolút, ez nem változik. Én most ki fogok zárandokolni Münchenbe, egy koncertre meghallgatni egy 18 éves csodálatos orosz zongoraművész kislányt, aki a Bach-partitát úgy játssza, ahogy talán még senkitől sem hallottam, pedig sokaktól hallottam, és nagyon válogatós vagyok. De Bach úr zenéjével engem falhoz lehet állítani. Mindenre hajlandó vagyok, hogy Bach-zenét hallgathassak.

Bihari Balázs:

De ezzel párhuzamosan 1962-63 magasságában mégis történt valami. Mi történt?

¹² A harmónia Énekegyüttes, más néven Harmónia Vokál a Magyar Rádió egyik vokális formációja, amely elsősorban klasszikus és könnyűzenei műfajokban dolgozott Záray-Vámosi-daloktól kezdve a legismertebb rajtfilmzenékig.

¹³ Johann Sebastian Bach (1685–1750) német zeneszerző és muzsikusként, sokak szerint minden idők legfontosabb zeneszerzője. Bach családjában több nemzedéken át zenészek születtek. Több mint 1000 zeneművet komponált, köztük a *Brandenburgi versenyt* és a *H-moll misét*, de híres művei közé tartozik a *Máté-passió* és a *János-passió* is. Bár életében nem aratott akkora elismerést, mint halála után, zenéje óriási hatással volt a későbbi zeneszerzőkre, például Beethovenre is. Műveit az 1800-as évek elején Mendelssohn fedezte fel újra. Munkásságát ma a barokk zene csúcsának tartják.

Wolf Péter:

(Nevet.) John Lennon¹⁴ és Paul McCartney¹⁵, George Harrison¹⁶ és Ringo Starr¹⁷! Az általános iskola és a zeneiskola után következett a zenegimnázium, ahol közismereti tárgyak voltak, és a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola, meg a zenei tárgyak. A zenegimnázium számolt azzal, hogy mi már a zene miatt megyünk oda, és a közismereti tárgyakat így sokkal rövidebb óraszámokban oktatták. A tanítás fél 11-kor vagy 11 óra 20-kor fejeződött be azért, hogy átadhassa a helyét a zenei óráknak meg a gyakorlásnak. No hát mi a gyakorlás helyett elkezdünk focizni a zenegimnázium udvarán, és ott a rohangálás alatt azt énekeltük, hogy *She loves you, yeah, yeah, yeah*!¹⁸ Szóval nem Bachot énekeltünk a focihoz.

Bihari Balázs:

Honnan jött a beat? Mi volt a zeneforrás?

Wolf Péter:

Volt egy Huzella Elek¹⁹ nevű tanárom, egy fantasztikus zeneszerző, egy rendkívül széles látókörű pali. Az ő fia egyébként Huzella Péter,²⁰ a Kaláka²¹ együttes volt tagja. Huzella Elek egyszer azt mondta, hogy van-e kedvünk meghallgatni valamit, amit eddig nem hallhattunk. És ő játszott le magnóról nekünk egy Beatles²²-nótát. Egyrészt autentikus forrásból jött, mert ugye

¹⁴ John Lennon (1940–1980) angol énekes-gitáros, dalszerző és békeaktivista, a Beatles alapító tagja. A Beatles 1970-es feloszlása után szólókarrierbe kezdett, legismertebb dala az *Imagine*. Politikai aktivizmusa miatt az USA kormánya éveken át megfigyelte, miután New Yorkba költözött. A korabeli békemozgalom legismertebb akciói hozzá és feleségéhez, Yoko Onóhoz fűződnek. 1980-ban New Yorkban egy rajongója, Mark David Chapman meggyilkolta. Lennon munkássága a mai napig komoly hatással van a jelen popkultúrájára.

¹⁵ Paul McCartney (1942) brit zenész, a Beatles basszusgitárosaként és egyik fő dalszerzőjeként vált világhírűvé. A Lennon–McCartney szerzőpáros a 20. század egyik legtermékenyebb és legsikeresebb zenei alkotópárosaként ismert. A Beatles feloszlása után McCartney a Wings nevű zenekar élén és szólóban is sikeres karriert folytatott. Többszörös Grammy-díjas. Munkásságát lovagi címmel is elismerték az Egyesült Királyságban.

¹⁶ George Harrison (1943–2001) angol zenész, énekes és dalszerző, aki nemzetközi hírnevet szerzett a Beatles szólógitárosaként. A Beatles idején lett a spirituális tanok és az indiai kultúra elkötelezett híve. Szólókarrierje során olyan sikerdalokat írt, mint a *My Sweet Lord*. Ő szervezte a világ első nagy jótékonyági koncertjét, a Concert for Bangladesh-t. Rákban hunyt el 2001-ben. A Beatles „csendes tagjaként” emlegették.

¹⁷ Ringo Starr (szül. Richard Starkey, 1940) angol dobos és énekes, aki a Beatles tagjaként vált világhírűvé. Jellegzetes dobolási stílusa és humoros személyisége tette teljessé a zenekar sikeres imázsát. A Beatles dalai közül néhányban – például a *Yellow Submarine* – ő énekelt. A zenekar feloszlása után szólókarrierbe kezdett, és több sikeres lemezt is megjelentetett, de felbukkant jó néhány filmben is. Munkásságáért lovaggá ütötték.

¹⁸ Ez a híres sor a Beatles *She Loves You* című dalából való, amely 1963-ban jelent meg. A dal a brit együttes egyik legismertebb slágere, és a popzene történetének egyik legnagyobb hatású dalává vált.

¹⁹ Huzella Elek (1915) zeneszerző, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola tanára. Huzella Elek műveiben gyakran alkalmazott francia zenei hatásokat, különös tekintettel Claude Debussy munkásságára.

²⁰ Huzella Péter (1949) Kossuth-díjas zeneszerző, gitáros-énekes. Édesapja Huzella Elek zeneszerző, édesanyja pedig Csanak Éva festőművész. 1975 és 1995 között a Kaláka együttes tagja volt, amely ismertté vált megzenésített versek előadásáról. Együtteseikkel számos díjban részesültek, többek között a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével és a Kossuth-díjjal ismerték el munkásságukat. A Kalákából való távozása után szóló tevékenysége mellett megalapította a Neil Young Sétány nevű formációt.

²¹ A Kaláka kétszeres Kossuth-díjas és Prima Primissima-díjas együttes, amely 1969. november 26-án alakult Budapesten. A Kaláka együttes ismert megzenésített versek előadásáról, többek között Arany János, Ady Endre, Weöres Sándor, Kosztolányi Dezső, Kányádi Sándor, Szabó Lőrinc, József Attila, Robert Burns, François Villon és Szergej Jeszenyin műveit dolgozták fel. Eddig mintegy ezer dalt és huszonöt albumot adtak ki. 1980 óta minden júliusban megrendezik a Kaláka Fesztivált a diósgyőri várban, Miskolcon.

²² A Beatles a zenetörténet egyik legnagyobb hatású és legnépszerűbb popegyütteseként ismert. A liverpooli zenekar a 1960-as években robbant be a köztudatba, és hamarosan nemcsak a brit, hanem a nemzetközi popzene meghatározó alakjává vált. A Beatles zenéje számos zenei stílust ölelt fel, a rock'n'rolltól a pszichedelikus rockig, számtalan helyzetben voltak pionírok a stúdió kreatív térére formálásától kezdve a pszichedelian át az avantgárd törekvésekig. Diszkográfiájukban több mint kétszáz dal szerepel, és több mint hatszázmillió példányban adták el albumjaikat világszerte. 1970-es feloszlásukig az együttes több mint tíz Grammy-díjat nyert, zenéjük azóta is mai napig óriási hatással van a világ zenei életére.

egy komoly ember ajánlotta, másrészt én nem hiszem, hogy a zenében még egyszer valami hasonló előfordulhat, mint akkor. Volt egy technikai forradalom és volt egy művészi forradalom, és a kettő együttesen robbant akkorát. Amikor meghallottuk, képtelenek voltunk eldönteni, hogy mivel állítják elő azt a hangot, amit mi addig bölgövel vagy tubával tudtunk. Basszusgitar. Senki nem hallott még addig ilyenről. Ott láttuk-hallottuk, és hát ez két (Lennon-McCartney, a szerk.) világzseni: ezeket nem lehetett megállítani, meg is örült értük a világ, azonnal, teljes joggal.

Bihari Balázs:

Pár éve visszakerestem a Magyar Rádió és Televízió Újság archívumában, hogy mikor kezdtek el itthon Beatlest játszani, és meglepő, hogy Beatlest relatíve rendszeresen játszott a Magyar Rádió ²³ a *Love Me Do* ²⁴-tól kezdve. Más beatzenekart nem nagyon mutatott be, de a Beatles valahogy rögtön átment.

Wolf Péter:

Kettős oka lehet. Az egyik az, hogy a szerkesztők jó fülű, tehetséges, értelmes emberek voltak a Rádióban. Én tényleg azt gondolom, hogy egy ritka korszakot élhettem ott meg velük. Tobzódtak minden területen. Aki művészi területen mozgott, és meg akarta mutatni magát, annak a Magyar Rádió és a Magyar Televízió volt a színtere. Kész. Ezért mindig ott téblábolt a színművészet színe-java, a zeneművészet színe-java, az irodalom színe-java. Ha az ember leült a Pagodában, ²⁵ egy óra alatt Ferencsik Jánostól ²⁶ kezdve a Bessenyeiig, ²⁷ Páger Antaltól, ²⁸

²³ A Magyar Rádió (MR) 1925. december 1-jén kezdte meg sugárzását mint Magyarország közszolgálati rádiótársasága. 2015. július 1-jén a Duna Médiaszolgáltató részeként integrálták a közszolgálati médiarendszerbe.

²⁴ A *Love Me Do* a The Beatles első kislemeze, amit 1962. október 5-én adtak ki az Egyesült Királyságban. A dalt John Lennon és Paul McCartney közösen írta, és a zenekar egyik legismertebb korai slágere lett. Az együttes 1962 júniusában vette fel először a dalt George Martin segítségével, de Martin nem volt elégedett. Ekkor vette át a korábbi dobos, Pete Best helyét Ringo Starr. A dalt szeptember 4-én újra felvették, már Ringóval, de Ringo rossz hangulata miatt a felvételt tizenötször meg kellett ismételni. A Beatles szeptember 11-én harmadszorra is megpróbálta, ezúttal Andy White session-dobos játszott, míg Ringo csörgözött.

²⁵ A Magyar Rádió Pagodája a Magyar Rádió épületének egyik ikonikus helyszíne volt a budapesti Bródy Sándor utcai székházban. Eredetileg társalgóként és reprezentatív célokra szolgált, de később a magyar kulturális és médiavilág egyik fontos találkozóhelyévé vált. Számos legendás interjú és beszélgetés zajlott itt, gyakran spontán módon. A Magyar Rádió egykori szakmai lapja is ezért kapta a *Pagoda* nevet. 2024-ben lebontották a Pázmány Péter Katolikus Egyetem új kampuszának építése miatt. A bontás 2024 szeptemberében kezdődött, és számos tiltakozást váltott ki helyi lakosok, politikusok és civil szervezetek részéről, többen szorgalmazták annak megmentését és műemlékké nyilvánítását.

²⁶ Ferencsik János (1907–1984) karmester, Budapesten született, fiatalon hegedülni tanult, és autodidakta módon sajátította el az orgonajátékot. Tanulmányait a budapesti Nemzeti Zenekonzervatóriumban végezte, ahol orgona és zeneszerzés szakon tanult. Húszévesen csatlakozott a Budapesti Állami Operaházhoz mint korrepetitor, és 1930–31-ben részt vett a bayreuth-i fesztiválon, ahol Arturo Toscanini asszisztenseként dolgozott. Nemzetközi karrierje 1937-ben indult, és a második világháború után teljesedett ki. 1948 és 1950 között a Bécsi Állami Operaház állandó vendégkarmestere volt, majd 1952-től 1984-ig a Magyar Nemzeti Filharmonikus Zenekar vezető karmestereként tevékenykedett. 1960-tól 1967-ig a Budapesti Filharmoniai Társaság Zenekarának elnök-karnagya volt. Munkásságát kétszer is Kossuth-díjjal ismerték el, 1951-ben és 1961-ben.

²⁷ Bessenyei Ferenc (1919–2004) színész, 1940-ben a Szegedi Nemzeti Színház kórusában kezdte pályafutását, majd Miskolcon és Pécsen is játszott, míg 1950-ben a budapesti Nemzeti Színházhoz csatlakozott, ahol 2000-ig szerepelt. Ezt követően rövid ideig a budapesti Magyar Színházban folytatta pályáját, mielőtt visszavonult volna vidéki birtokára feleségéhez és szeretett lovaihoz. 1956-ban a magyar forradalom idején a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának tagjává választották, ami miatt két évig nem léphetett fel. Számtalan, mára klasszikussá vált filmben szerepelt.

²⁸ Páger Antal (1899–1986) pályája során megfordult több vidéki színházban, mint a kecskeméti, pécsi, nagyváradi és szegedi. A második világháború előtt és alatt Páger az egyik legfoglalkoztatottabb sztár, ellenben szélsőjobbos politikai megnyilvánulásai ellentmondásos megítéléséhez vezetett. A háború után politikai nézetei miatt elhagyta Magyarországot, és Argentínában telepedett le, ahol a Magyar Színjátszó Társaság vezetője volt. 1956-ban tért vissza Magyarországra, és ismét aktívan szerepelt a színpadon. Páger Antal művészi pályafutása során számos

Fényes Szabolcs²⁹ kezdve mindenkivel találkozhatott. Úgyhogy ez az egyik oka, hogy jó fülű emberek a saját ízlésüknek engedve nyilvánvalóan lejátszották a Beatles-dalokat. A másik az volt, hogy azokat a társadalmi problémákat, amiket a Beatles a szövegeiben későbbi éveiben feszegetett, azokat baromi kevés ember értette, mert az angol nyelv akkor egy nemkívánatos valami volt. Az ötvenes években gyerekkoromban én titokban jártam angolul tanulni. Mások titokban mentek hittanóra úgylát, ahogy én mentem angolóra. Úgyhogy ez lehetett az oka, és tényleg, a Beatles mindent lesöpört. Ez pontosan olyan, mint nemrég Schiff András³⁰ koncertjén. Eljátszott két Mozart³¹-zongoraversenyt, eldirigált egy Haydn³²-szimfóniát, és akkor jöttek a ráadások, amelyek közül az egyik ráadás Bach *Brandenburgi versenye*nek egy részlete volt. És akkor Bach úr rendet csinált: jól van, megmutattátok, szevasztok, egyébként így kellene. Ez volt a Beatles a könnyűzene területén az én olvasatomban. De aztán akkor is félreálltam az autóval, hogy ne zavarjon semmi, amikor meghallottam az első Earth Wind and Fire³³-felvételt. Később persze lemezeket vettem tőlük, és akkor gyanús lett, hogy egyik kedvencem, Ramsey Lewis³⁴ zongorista nagyszerű nagyzenekari hangszerelésű lemezein a

díjjal és elismeréssel gazdagította a magyar kultúrát. 1963-ban Kiváló Művész címmel tüntették ki, 1964-ben a *Pacsirta* című filmben nyújtott alakításáért a cannes-i filmfesztiválon a legjobb férfi alakítás díját nyerte el. 1965-ben pedig Kossuth-díjjal ismerték el kiemelkedő művészi teljesítményét. Emlékét a Nemzeti Színház bejárata melletti dombormű és a róla elnevezett Páger Antal-színészdíj őrzi. A díjat évente egy kiemelkedő színésznek ítélik oda, ezzel is megemlékezve a művész örökségéről.

²⁹ Fényes Szabolcs (1912–1986) filmzeneszerző és karmester Nagyváradon született, zenei tanulmányait a budapesti Zeneakadémián végezte, ahol kiemelkedő képességű zeneszerzőként és karmesterként ismerték el. Pályafutása során több mint száz film zenéjét komponálta, több mint negyven színpadi mű fűződik a nevéhez, operettek, musicalek, slágerek, melyeket napjainkban is gyakran műsorra tűzik őket a színházak, bizonyítva Fényes Szabolcs időtálló zenei örökségét.

³⁰ Schiff András (1953) zongoraművész és karmester. Zenei tanulmányait a budapesti Zeneakadémián kezdte, majd a weimari Franz Liszt Zeneakadémián folytatta. Pályafutása során számos díjjal és kitüntetéssel ismerték el, többek között Grammy-díjjal, Gramophone-díjjal és a Mozart-éremmel. 2014-ben lovagi címet kapott a zene terén végzett kiemelkedő munkásságáért. 2018 óta a berlini Barenboim-Said Akadémia zongora tanszékének tiszteletbeli professzora. Emellett mesterkurzusokat tartott olyan neves intézményekben, mint a Juilliard School, az Oberlin College és a Royal Academy of Music. 2019-ben a Gstaad Menuhin Zongorafesztiválon hét kiválasztott növendékkel dolgozott. A kortárs zongoraművészet egyik legkiemelkedőbb előadóművészeként tartják számon. Különösen ismert Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann és Bartók műveinek interpretációiról. Johann Sebastian Bach iránti különleges tisztelete is ismert, akit a legnagyobb komponistának tart. Bach műveit általában modern zongorákra adja elő, mint például Bösendorfer vagy Steinway.

³¹ Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791) osztrák zeneszerző, a mindenkori zenetörténet egyik legsokszínűbb zsenije, aki korának szinte minden műfajában időt állót alkotott, beleértve az operát és a szimfóniát. Zenei tehetsége már kisgyermekként megmutatkozott, és pár évvel később már Európa több királyi udvarában is fellépett. Élete végén anyagi gondokkal küzdött, és fiatalon, harmincöt éves korában hunyt el. Legismertebb művei közé tartozik a *Don Giovanni* és a *Requiem*. Művei ma is a klasszikus zenei repertoár alapkövei.

³² Joseph Haydn (1732–1809) osztrák zeneszerző, a klasszicizmus egyik legnagyobb alakja, akit gyakran „a szimfónia atyjának” is neveznek. Több mint száz szimfóniát, vonósnégyeseket, zongoraszonátákat, oratóriumokat és operákat komponált. Élete nagy részét az Esterházy-család szolgálatában töltötte, ahol kiváló körülmények között alkothatott. Haydn erőteljes hatást gyakorolt kortársaira, köztük Mozarthra és a fiatal Beethovenre is.

³³ Az amerikai Earth, Wind & Fire-t 1969-ben alapította Maurice White Chicagóban. A zenekar zenei palettája rendkívül gazdag, ötvözve a dzsesszt, R&B, soul, funk, disco, pop, latin és afro-pop stílusokat. Pályafutásuk során több mint kilencvenmillió lemezt adtak el világszerte, ezzel a zeneipar egyik legsikeresebb előadójává váltak. Bár Maurice White 2016-ban elhunyt, az együttes továbbra is aktív.

³⁴ Ramsey Emmanuel Lewis Jr. (1935–2022) négyéves korától kezdve klasszikus zongoraórákat vett, és fiatalon csatlakozott a helyi dzsesszcsoporthoz. 1956-ban megalapította a Ramsey Lewis Triót, melynek tagjai Isaac „Redd” Holt dobos és Eldee Young basszusgitáros voltak. Első albumuk, a *Ramsey Lewis and the Gentlemen of Swing* 1956-ban jelent meg. 1965-ben Grammy-díjat nyertek a legjobb dzsesszelőadásért kis formációban. A hetvenes években Lewis egyre inkább a pop- és rhythm and blues műfajok felé fordult, miközben megőrizte dzsesszgyökereit. Ramsey Lewis játékát a zongora virtuozitása és a különböző zenei műfajok iránti nyitottság jellemezte. Karrierje során további számos díjjal ismerték el munkásságát, többek között a NEA Jazz Masters díjjal 2007-ben. Emellett aktívan részt vett a zeneoktatásban és a fiatal tehetségek támogatásában.

fúvós hangzás nagyon hasonlít az EWF-re. És ugyanaz a Charles Stepney³⁵ volt az Earth Wind & Fire-nél a fúvós részleg hangszerelője, mint Ramsey Lewishál korábban.

Bihari Balázs:

Olyan szempontból is izgalmas időszak volt 1963-64-65, hogy Magyarországon a beatet közvetlenül megelőző időszakban, illetve azzal párhuzamosan létezett egy dzsesszhullám is. A dzsesszisták hirtelen kaptak egy lehetőséget, hogy megjelenjenek lemezek, rádiófelvételek.

Wolf Péter:

Minél egyszerűbb valami, és a popzene egy nagyon egyszerű szövet, annál többen követik, annál többen művelik, annál többen értik. Hogy a komolyzene, a dzsessz, a pop hogyan arányul a tömeghez, nyilván ezen alapul. A komolyzene nyelvéhez sokat kell tanulni, hogy az ember elsajátítsa, a dzsessz is ugyanilyen műfaj. A dzsessz Magyarországon hosszú ideig egy gyanús valami volt, egészen addig, ameddig valami nagyon okos ember – én úgy sejtem, hogy ez Pernye András³⁶ lehetett, meg Gonda János³⁷ hiszen mindketten a dzsessz tanszak alapítói között vannak, tehát ők voltak, akik az elvtársakkal megértették, hogy a dzsessz a szegény elnyomott néger elvtársak zenéje. Jaaaa, akkor jöhet! És akkor egy kicsit szabadabb lett, ami addig csak kis körben hallgatott dolog volt. Egymás között adogattuk a lemezeket, vagy ott volt

³⁵ Charles Stepney (1931–1976) amerikai zenész pályafutását a 1950-es években kezdte mint zongorista és vibrafonos. Tanulmányait a Wilson Junior College zeneelmélet szakán végezte. Első felvételeit 1957-ben készítette a Johnny Pate Trio Plus Three együttesrel. Stepney a legendás Chess Recordsnál dolgozott, ahol olyan művészekkel dolgozott együtt, mint Ramsey Lewis és The Dells. A Rotary Connection együttes egyik alapítója, melyben Minnie Riperton énekelt. A 1970-es években csatlakozott az Earth, Wind and Fire-höz, ahol producerként, zeneszerzőként és hangszerelőként dolgozott. Részt vett olyan albumok létrehozásában, mint a *That's the Way of the World*, a *Gratitude* és a *Spirit*. A *Spirit* albumot neki ajánlották, mivel 1976. május 17-én, negyvenöt éves korában szívinfarktus következtében elhunyt. A 2010-es évek elején lányai előkerestek korábban kiadatlan házi felvételeket, melyeket 2022-ben *Step on Step* címmel adtak ki.

³⁶ Pernye András (1928–1980) zenetörténész és dzsesszkutató gyerekkorában aktívan sportolt, írónak készült, azonban tizenhat évesen gyermekbénulást kapott, ami felnőttkorára kerekesszékhöz kötötte. A betegség ellenére zenei pályát választott. 1959-től a *Magyar Nemzet*ben, valamint a *Muzsika* és a *Kritika* folyóiratokban dolgozott zenei szakíróként. 1962-ben ő írta Láng István *Mario és a varázsló* című táncdrámájának librettóját, melyet 1964-ben mutattak be. Az elsők között foglalkozott itthon a dzsessz műfajával; A *jazz* című könyve 1964-ben jelent meg, és alapművé vált a témában. Emellett a Magyar Rádió számára a dzsessz történetét bemutató sorozatot is készített. 1965-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen tanított zeneelméletet és zenetörténetet. Számos tehetséggutató zsűrijében volt látható a tévében, így országosan ismert lett. 1975-ben Erkel Ferenc-díjjal ismerték el munkásságát. Nevét viseli a dzsessz népszerűsítéséért alapított Pernye András-díj, melyet évente adnak át azoknak, akik jelentős mértékben hozzájárultak a dzsessz fejlődéséhez Magyarországon.

³⁷ Gonda János (1932–2021) dzsessz-zongorista, pedagógus. Tanulmányait a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen végezte, ahol először zenetudományi, majd zongora szakon diplomázott. Pályafutása során zeneszerzőként, előadóművészként, pedagógusként és zenetudósként is jelentős hatást gyakorolt a magyar jazz életére. 1962-ben alapította első zenekarát, amellyel részt vett a magyar *Modern Jazz* sorozat első LP-jének elkészítésében. A Mafilm stúdióiban dolgozott, többek között a *Szerelmesfilm* című film zenéjét is ő szerezte. Emellett számos dzsesszelőadást vezetett és jelentős szerepet vállalt a dzsesszoktatásban. *Jazz* című könyve (nem tévesztendő össze a Pernye-féle *A jazz* című kiadvánnyal) több generáció számára fontos alapmű.

Willis Conovernek³⁸ az adása az Amerika Hangján,³⁹ amit mindenki hallgatott. Felvettük magnóra, és ezerszer átjátszottuk úgy, hogy majdnem élvezhetetlen volt már.

Bihari Balázs:

Nincsenek meg valahol a szalagok?

Wolf Péter:

Nincsenek sajnós. Végül eljött Louis Armstrong,⁴⁰ ő volt az első sztár, aki a Népstadionban lépett fel.

Bihar Balázs:

1965-ben.

³⁸ Willis Conover (1920–1996.) amerikai rádiós műsorvezető és dzsesszproducer volt, aki több mint negyven éven át dolgozott a Voice of America (VOA) rádiónál. Műsoraival jelentős hatást gyakorolt a dzsessz népszerűsítésére világszerte, különösen a vasfüggöny mögötti országokban a hidegháború idején. 1955-től kezdve a Voice of America rádiónál vezette a Voice of America *Jazz Hour* című műsorát. Lassú beszédstílusa és az egyszerű angol nyelvezet révén műsorai széles körben érthetőek voltak, és sok kelet-európai dzsesszrajongó számára az angol nyelv első „tanárává” vált. Bár az Egyesült Államokban kevésbé volt ismert, a Szovjetunióban és Kelet-Európában hatalmas népszerűségnek örvendett, ahol a VOA fontos információ- és zeneforrás volt. Számos dzsesszmuzsikussal készített interjút, többek között Duke Ellingtonnal, Billie Holiday-jel és Art Tatummal. Ezek az interjúk 2010-ben bekerültek az Egyesült Államok Kongresszusi Könyvtárának Nemzeti Felvételi Nyilvántartásába, mivel „kulturálisan, történelmileg vagy esztétikailag jelentősnek” ítélték őket.

³⁹ Az Amerika Hangja (angolul Voice of America, rövidítve: VOA) az Egyesült Államok szövetségi kormánya által finanszírozott, legnagyobb és legrégebbi nemzetközi műsorszolgáltató. A második világháború alatt, 1942-ben jött létre, és jelenleg negyvenhét nyelven készít digitális, televíziós és rádiós tartalmakat, amelyeket világszerte terjeszt társállomásokon keresztül. Az Amerika Hangja célja kezdetben az volt, hogy megbízható és pontos híreket közvetítsen a háború sújtotta területekre, ellensúlyozva a náci propaganda hatását. A hidegháború idején a VOA fontos szerepet játszott az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti információs háborúban, különösen a vasfüggöny mögötti országokban, ahol a szabad sajtó korlátozott volt. Az Amerika Hangja magyar nyelvű adásai 1942-ben indultak, és több évtizeden keresztül fontos információforrást jelentettek Magyarországon, különösen a kommunista időszakban. Azonban 2004-ben, az amerikai kongresszus döntése alapján, a magyar nyelvű adásokat megszüntették, mivel úgy ítélték meg, hogy a közép-kelet-európai országokban, köztük Magyarországon, már biztosított a sajtószabadság. Az Amerika Hangja nemcsak híreket közvetített, hanem kulturális műsorokat is sugárzott, amelyek hozzájárultak az amerikai zene, különösen a dzsessz népszerűsítéséhez világszerte. Például Willis Conover dzsesszműsorai hatalmas népszerűségnek örvendtek a vasfüggöny mögötti országokban is.

⁴⁰ Louis Armstrong (1901–1971) amerikai trombitás és énekes, a dzsessz egyik legkiemelkedőbb alakja, akinek munkássága alapvetően formálta a 20. századi zenét. New Orleansban született, nehéz körülmények között nőtt fel, de tehetsége és kitartása révén világhírű művésszé vált. Armstrong nemcsak kiváló trombitásként, hanem jellegzetes énekhangjával is hírnevet szerzett. Olyan dalok fűződnek nevéhez, mint a *What a Wonderful World*, amely optimizmusával és érzelmességével világszerte ismertté vált. Pályafutása során számos innovációt hozott a dzsessz műfajába, és elősegítette annak népszerűsítését a szélesebb közönség körében. Louis Armstrong 1965. június 9-én lépett fel Budapesten, a Népstadionban. A koncerten körülbelül 80 000 néző vett részt, ami a dzsessz történetében az egyik legnagyobb közönséget jelentette. A koncert utáni tömeg miatt leállt a pesti tömegközlekedés. Armstrong alig fél napot töltött Budapesten; másnap reggel 7 órakor már indult is tovább európai turnéja következő állomására.

Wolf Péter:

70-80 ezer ember volt ott, aztán jött Ella Fitzgerald,⁴¹ és eljött Oscar Peterson⁴² is. Ezeken én mindig jelen voltam, de külön élmény volt az életemben, amikor Oscar Peterson megérkezett az Erkel Színházba, és kipróbálta a zongorát. Ez azért érdekes, mert egy színházban mindig zaj van: takarítanak, kopácsolnak, díszletet, világítást, mindent szerelnek. Máig emlékszem, hogy megjelent Oscar, és kabátban besétált a zongorához. És azok között az emberek között, akiket egyébként sose lehet elhallgattatni, egyszer csak halálos csend lett az Erkelben, és mindenki azt hallgatta, ahogy ez az ember varázsol a zongorán.

Aztán lassan a dolog elkezdett felhígulni. Az a közönség, amelyik majdnem hogy szájhagyomány útján járt a dzsesszkoncertekre, kicsit konspiratív módon, hogy gyere el, mert ez játszik, meg az játszik, amaz játszik, és odament, és persze egyet és hármat csettintett, mert hát a stílushoz ez a menő, szóval a közönség egy része, amikor dzsesszre járni már nem volt egy forradalmi tett, a kísérletező kortárs zeneszerzők koncertjeit kezdte látogatni. Élvezet volt számukra, hogy ők most valami nagyon ellenzéki, nagyon forradalmi dolgot gyakorolnak. Halk kuncogás. (nevet)

Bihari Balázs:

Sznobok mindig voltak, mindig lesznek. De egyébként elég gyorsan lett átjárás a beatzenészek, a hagyományos tánczenészek meg a dzsesszisták között.

Wolf Péter:

Persze, a jó zenészek keresettek voltak minden téren. Volt időszak, amikor Magyarországon két vagy három gitáros volt összesen, akiket kottával ellátott felvételen föl lehetett kérni stúdiózni. Nagyon sokan gitároztak ezen kívül, de nem volt meg az a zenei képzettségük. Berki Gézát,⁴³ Daróczi Jenőt, Kovács Andort⁴⁴ lehetett elhívni, és a hosszú felsorolás véget is ért.

⁴¹ Ella Fitzgerald (1917–1996) amerikai dzsesszénekesnő, akit gyakran a „Dal első hölgyeként” (First Lady of Song), a „Dzsessz királynőjeként” (Queen of Jazz) és „Lady Ella”-ként emlegetnek. Híres volt tiszta hangjáról, kifogástalan dikciójáról, frazírozásáról, időzítéséről és intonációjáról, valamint a scat éneklésben mutatott improvizációs képességéről. Fitzgerald menedzsere, Norman Granz, a Verve Records alapítója volt, ahol számos jelentős munkát készített, különösen a Great American Songbook feldolgozásait. 1956 és 1964 között nyolc albumot adott ki, amelyekben a 20. századi amerikai zeneszerzők, mint Cole Porter, Duke Ellington, Irving Berlin és a Gershwin testvérek műveit dolgozta fel. Ezek az albumok nemcsak a dzsessz, hanem a popzene világában is maradandó hatást gyakoroltak. Pályafutása során Fitzgerald együtt dolgozott többek között Louis Armstronggal, Duke Ellingtonnal és az Ink Spots együttesel. Ezek az együttműködések olyan dalokat eredményeztek, mint a *Dream a Little Dream of Me* és a *Cheek to Cheek*. Karrierje során tizennégy Grammy-díjat nyert, és olyan kitüntetésekkel kapott, mint a National Medal of Arts és a Presidential Medal of Freedom. Kétszer járt Budapesten, 1958-ban és 1970-ben, az Erkel Színházban lépett fel, utóbbiról lemez is készült.

⁴² Oscar Peterson (1925–2007) kanadai dzsesszzongorista és zeneszerző, akit a dzsessz egyik legnagyobb zongoristájaként tartanak számon. Több mint kétszázfelvételt készített, nyolc Grammy-díjat nyert, és több mint hatvanéves pályafutása során világszerte koncertezett. Pályafutása során számos formációban játszott, de a legismertebb talán a Ray Brown bőgőssel és Herb Ellis gitárossal alkotott triója volt, amit a legtermékenyebb és leginspirálóbb együttműködésének tartott. Duke Ellington „a billentyűk maharadsájának” nevezte, barátai egyszerűen „O. P.”-nek hívták. 2021-ben Barry Avrich rendezésében dokumentumfilm készült életéről *Oscar Peterson: Black + White* címmel, amelyet a Torontói Nemzetközi Filmfesztiválon mutattak be. A világhírű kanadai dzsesszzongorista több alkalommal is fellépett Budapesten a hetvenes években: 1970-ben és 1971-ben triójával együtt zenélt a Erkel Színházban, míg 1972. december 3-án szólókoncertet adott ugyanott.

⁴³ Berki Géza (1927–1987) zenész és zenetanár, zeneszerző és gitárművész, Cattanában, a mai Montenegró területén született, és 1987-ben hunyt el Budapesten. Számos filmzenét szerzett, többek között a *Sikátor* (1966), *Legenda a vonaton* (1970), a *Makra és K.O.* (1975) című filmekhez. Tagja volt a Rádió Tánczenekarának (1948-tól), majd az abból alakult Stúdió 11-nek. Nevéhez fűződik például a *September In The Rain / By, By Blue / Ó meg én / Dupla fekete* című kislemez, amit 1960-ban adtak ki. Az 1960-as években kiadta a *Gitárakkordok a tánczenekarban kezdők számára* című könyvet.

⁴⁴ Kovács Andor (1929–1989) gitárművész, zenetanár és zenekarvezető, aki jelentős hatást gyakorolt a magyar dzsessz fejlődésére az 1940-es és 1960-as évek között. Hatéves korától hegedülni tanult Országos Tivadar irányítása

Aztán a középiskolákban és az egyetemeken olyan fiatal emberek alapítottak beatbandákat, mint például az Omega együttes.⁴⁵ Biztos tudja, általában úgy zajlott, hogy kalapból húztak, hogy ki legyen a dobos, énekes, gitáros, és fél év alatt meg kellett tanulni játszani a hangszeren. Ezek között a fiatalok között egy csomó jól gitározott. Némelyikben felkelt az igény, hogy ne csak érezze, amit játszik, hanem értse is. Csomó tehetséget dobott föl ez a korszak.

Bihari Balázs:

Vagy voltak, akik a dzsessz felől jöttek, mint az Expressz együttes⁴⁶ tagjai.

Wolf Péter:

Igen, a dzsesszből érkezőknek az egy visszalépés. Ha a dzsesszvilágában valaki tényleg képzett, elmélyült művész és egzisztenciális okok miatt a könnyűzene világába kerül, tehát pénzt kell keresnie, az ezt nem igazán örömből teszi. Lehet, hogy némelyik igen, de én úgy tapasztalom, hogy leginkább kényszerű tevékenységnek tekintik. Szívük szerint dzsesszt játszanának huszonnégy órában, ha abból meg lehetne élni. De nem lehet, mert ez az ország nagyon kicsi piac. De Liszt Ferenc⁴⁷ sem a magyar rajongókból élt, el kellett mennie, hogy a világ rájöjjön, hogy egy génusz.

Bihari Balázs:

Menjünk vissza 1964 magasságába, amikor nagyon felgyorsultak az események.

Wolf Péter:

Nagyon felgyorsultak: leérettségiztem, de még egy évig jártam a konzervatóriumba. Ez normális, négy év a középiskola, öt év a konzi, hogy fölkészüljön az ember a zeneakadémiai felvételre, de addigra engem már elkapott a gép, hiszen addigra egy nagyon foglalkoztatott, a rádióban foglalkoztatott pasas lettem. Elkezdtem irkálni a darabjaimat, elkezdtem hangszerelni nemcsak a magam, de mások műveit is, elkezdtem felvételeket rendezni. Mindent ellestem

alatt. Tizenöt évesen váltott gitárra, miután a rádióban hallotta Django Reinhardt játékát. Tizenhat évesen már különböző dzsessz- és táncczenekarokban játszott, többek között Filu, Kelényi György trombitás és Víg György altszaxofonos vezetésével. 1950 és 1962 között Martiny Lajos kvintettjének tagja volt, mellyel fellépett az akkori Szovjetunióban, az NDK-ban és Nyugat-Németországban is. 1957-től saját neve alatt készített felvételeket. 1966-ban kvartettjével Lengyelországban lépett fel. 1983-ban Deseő Csabával közösen megalapította a Hot Club Budapest nevű együttest. Zenetanárként is tevékenykedett; tanítványai közé tartozott például Szabó Gábor.

⁴⁵ Az Omega a legismertebb magyar rockegyüttes, 1962-ben alapították Budapesten. A zenekar neve az ókori görög ábécé utolsó betűjéből ered. A zenekar pályafutása gyakorlatilag leképezi a magyar rock történetét a beatzenétől a hard rockon át a progresszív rockig és új hullámig. Az Omega nemcsak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten is ismertté vált, különösen a hetvenes években, amikor angol nyelvű albumaikkal is sikerült elérniük a külföldi közönséget. A zenekar pályafutása alatt számos díjjal és elismeréssel büszkélkedhetett. Kiemelkedik közülük a Kossuth-díj és a Liszt Ferenc-díj. 2021. december 6-án, hetvennyolc éves korában elhunyt Kóbor János, aki a COVID-19 szövődményeiben vesztette életét. Halála után az Omega zenekar hivatalosan is feloszlott.

⁴⁶ Az Expressz együttes 1962-ben alakult Budapesten. Nevüket sokszor magyarosan Expressznek is írják. Az együttes elődje a XIII. kerületi Dixieland Band volt, amellyel részt vettek a Ki mit tud? tehetségkutató versenyen. Többször nyertek díjat könnyűzenei bemutató versenyeken, és a Táncdalfesztiválok kísérezzenekaraként is működtek. Az Expressz egyik legtöbbet foglalkoztatott zenekar volt, folyamatosan stúdiózott, hankizott, turnézott: számos, későbbi Kossuth-díjas művész, mint például Hofi Géza, Kovács Kati, Koós János és Korda György koncertjein és lemezein is az Expressz játszott. Koós Jánossal közösen ők koncerteztek a legtöbbet a Szovjetunióban. A zenekar Hofi halála után oszlott fel, de 2013-ban ismét színpadra léptek, és koncerteket adtak.

⁴⁷ Liszt Ferenc (1811–1886) zeneszerző, zongoraművész, karmester és zenepedagógus, a 19. századi romantika egyik legnagyobb hatású alakja. Virtuóz zongorajátéka révén európai hírnévre tett szert már fiatalon, és a modern koncertforma, a szólóest („piano recital”) megteremtőjének tekintik. Kompozíciói között szimfonikus költemények, vallásos művek, zongoradarabok és átiratok is szerepelnek. A magyar zenei élet fejlesztésében is kulcsszerepet játszott: támogatta a Zeneakadémia létrejöttét, amelynek első elnöke lett. Élete végén Rómában élt, ahol vallási elmélyülés jellemezte munkásságát, szerzetesi fogadalmat is tett.

azoktól, akik a példaképeim voltak, és mindenkitől megtanultam azt, amit az ember autodidakta módon elsajátíthat, mert zenei rendezői szak még távolról sem létezett. De Bágya András⁴⁸ rendezett, Körmendi Vilmos⁴⁹ rendezett, Rónai István⁵⁰ rendezett, és hát ott voltam a komolyzenei felvételeken is. Nem akarok névsort olvasni, mert aztán kihagyok valakit, és megsértődik. Szóval ezektől az emberektől hallottam azokat a mondatokat, ahogy instruálták a stúdióban zenélő vagy éneklő, vagy bármilyen módon közreműködő művészeket. Folyamatosan ebben az, úgymond, pszichológiai oktatásban részesültem, hogy az ember, hogyha instruál, az ne bántson, hanem előre vigyen. Később az életem során a teljes magyar énekes gárdával, és szinte kivétel nélkül az összes színésszel dolgoztam, aki dalra fakadt: Ruttkai Évától⁵¹ Darvas Ivánig,⁵² Schütz Ilától⁵³ Sztankayig,⁵⁴ Garas Dezsőről⁵⁵ vagy Psota

⁴⁸ Bágya András (1911–1992) zeneszerző és zongorista Aradon született, középiskolai tanulmányait Déván és Vajdahunyadon végezte. 1927 és 1932 között a kolozsvári Zeneakadémián tanult, ahol Martian Negrea és Alexandru Schelletti irányítása alatt képezte magát. 1932-től tizenkét éven át a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban dolgozott zenetanárként, miközben kórusműveket is komponált. A 1960-as évektől számos táncdalt, sanzont, szimfonikus könnyűzenét és zenekari művet írt. Nevéhez fűződik az első magyar rockballada, az 1973-as *A fekete tó legendája*, amelyben olyan művészek vettek részt, mint Koncz Zsuzsa, Orszáczky Miklós, Horváth Attila és Máté Péter. Szenes Iván a „könnyűzene óriásának” nevezte őt, kiemelve szerzőtársi kapcsolatukat és közös munkájukat.

⁴⁹ Körmendi Vilmos (1931–2016.) zeneszerző, karmester és zenei rendező. 1950-től hivatásos zongoristaként dolgozott. 1951 és 1953 között a Zeneakadémián zeneszerzést tanult Szelényi István irányításával, majd a Pedagógiai Főiskola ének-zene szakán folytatta tanulmányait. 1957-ben saját együttest alapított, és az 1960-as évektől három évtizeden át különböző európai rádiók és lemezcégek stúdiózenészeként is dolgozott, de elsősorban a Magyar Rádió legendás karmestere és zenei vezetőjeként ismert. Számos táncdalt hangszerelt és több lemezt is kiadott.

⁵⁰ Rónai István (1914–1985) zenei rendező. Tanulmányait 1933 és 1938 között a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskolában végezte, ahol zeneszerzést és karmesterképzést tanult Sauerwald Géza, Vaszy Viktor és Farkas Ferenc irányítása alatt. 1938 és 1941 között a püspökladányi polgári iskolában énektanárként dolgozott, majd 1941 és 1944 között a csepeli zeneiskola zeneelmélet tanára volt. 1949-től haláláig a Magyar Rádió zenei rendezőjeként tevékenykedett. Rónai István állandó rendezője volt a táncdal- és dzsesszfesztiváloknak, emellett zenés játékokat és prózai darabokat is rendezett. Ő vitte színre az ötvenes években Farkas Ferenc *Csinom Palkó* című művét, valamint a *Bástyasétány 77-et és A Kreml toronyórája* című darabot. Utolsó munkái között szerepelt *A fantasztikus nagynéni* című tévéjáték, amely Tamássy Zdenkó zenéjével készült, és Ruttkai Éva alakította a főszerepet.

⁵¹ Ruttkai Éva (1927–1986) az egyik legismertebb és legelismertebb magyar színésznő a 20. század közepén. Pályafutása során jelentős hatást gyakorolt a magyar színházi és filmes világra. 1947-ben kezdte színészi karrierjét, és gyorsan kiemelkedett a korabeli magyar színházszínpadban. A színházi szerepeken kívül több filmben is szerepelt, és a magyar televízió egyik legismertebb arca volt. Az 1950-es és 1960-as években a Madách Színházban, valamint a Pesti Színházban is dolgozott. Kossuth-díjas, érdemes, kiváló művész.

⁵² Darvas Iván (1925–2007) színész, rendező és érdemes művész pályafutását a Pesti Színházban kezdte, majd hosszú évtizedeken át dolgozott különböző színházakban, köztük a Nemzeti Színházban és a Vígszínházban. Különösen ismert volt kiváló színészi játéka, a komikus és drámai szerepekben egyaránt kiemelkedő tehetség volt. Darvas Iván szerepelt filmekben és színházi produkciókban, és nemcsak színészként, hanem rendezőként is dolgozott. Kiváló művészi teljesítménye és sokoldalúsága miatt számos elismerést kapott, köztük Jászai Mari-díjat és Kossuth-díjat.

⁵³ Schütz Illa (1944–2002) Jászai Mari-díjas színművésznő, érdemes és kiváló művész. 1963-ig amatőr színházi társulatokban szerepelt, majd 1965 és 1969 között a MAFILM Filmszínészképző Stúdió tagja volt. Színészi oklevelét 1969-ben szerezte meg a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. 1969-től egy évadon át a Mikroszkóp Színpad tagja volt, majd 1970-től a Madách Színház társulatához csatlakozott. Itt számos emlékeztető szerepet alakított, különösen Doris szerepével vált híressé. Utolsó éveiben depresszióval küzdött, és 2002. december 11-én, ötvennyolc éves korában, gyógyszerekkel vetett véget életének.

⁵⁴ Sztankay István (1936–2014) Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész, érdemes és kiváló művész, a magyar színház- és filmművészet egyik kiemelkedő alakja. Pályafutása során számos színházi és filmes szerepben bizonyította tehetségét, valamint szinkronszínészként is jelentős munkásságot hagyott maga után. Tanulmányait a Színház- és Filmművészeti Főiskolán végezte, majd a Nemzeti Színház, a Vígszínház és a Pesti Színház társulatainak tagja volt. Kiemelkedő színházi alakításai közé tartoznak a klasszikus és kortárs darabok egyaránt, amelyek során elismert és népszerű színésszé vált.

⁵⁵ Garas Dezső (1934–2011) Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész, a nemzet színésze, a magyar színház- és filmművészet kiemelkedő alakja. Gyermekként átvészelte a második világháború megpróbáltatásait, és tízéves

Irénről⁵⁶ ne is beszéljünk. Emellett tagja lettem a Hacki Tamás-féle Ex-Antiquis⁵⁷ együttesnek 1969-ben, amellyel egy évekig tartó, nagyon intenzív világijárásba csöppentem. Hacki Tamásról azt kell tudni, hogy a Ki mit tud?⁵⁸-on tűnt fel.

Bihari Balázs:

A legelsőn.

Wolf Péter:

1962-ben volt az első Ki mit tud?, azon én is részt vettem, kísértem egy énekesnőt, de nem jutottunk kamera elé. Ugyanezen indult Hacki Tamás.

Bihari Balázs:

Meg a Kern.

Wolf Péter:

Valószínű, de erre nem mernék megesküdni. Hacki Tamást nem tudták hova besorolni. Nem dobált labdákat, nem állt kézen. Volt egy egyéb kategória, oda tették, végül is közönség nyomására, sőt még parlamenti interpelláció is volt, ő is eljutott Finnországba, Helsinkibe, a VIT⁵⁹-re.

korában egy súlyos műtéten esett át, amely során hangja jellegzetessé vált. 1953 és 1957 között a Színház- és Filmművészeti Főiskolán tanult. Pályafutása során több színházi társulatnál is megfordult, többek között a Nemzeti Színháznál és a Madách Színháznál. Munkásságát számos díjjal és kitüntetéssel ismerték el, többek között a Kossuth-díjjal és a Jászai Mari-díjjal. Emellett 1995-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét is.

⁵⁶ Psota Irén (1929–2016) Kossuth- és Jászai Mari-díjas színésznő, a nemzet színésze, a magyar színház- és filmművészet kiemelkedő alakja. Tanulmányait a Színház- és Filmművészeti Főiskolán végezte, ahol 1952-ben diplomázott. Pályafutása során számos színházi társulatnál megfordult, többek között a Nemzeti Színházban és a Madách Színházban is játszott. Sokoldalúságát drámai és komikus szerepekben egyaránt megmutatta, és emlékezetes alakításai révén a magyar színházi élet meghatározó személyisége lett.

⁵⁷ Az 1967-ben alapított Ex-Antiquis együttes vezetője és egyik legismertebb tagja Hacki Tamás fűtőművész volt, aki az 1962-es Ki mit tud? versenyen megosztott első díjat nyert fűtőművészetével. Az Ex-Antiquis repertoárjában főként reneszánsz és barokk művek szerepeltek, amelyeket sajátos, egyedi stílusban adtak elő, sokszor modern interpretálásban, elsősorban Hacki Tamás fűtőművészetének köszönhetően. Az együttes az 1970-es években volt a legaktívabb, több ezer koncertet adtak Magyarországon és külföldön egyaránt. Az Ex-Antiquis együttes munkássága hozzájárult a régi zenei hagyományok újjáélesztéséhez és népszerűsítéséhez Magyarországon.

⁵⁸ A Ki mit tud? egy magyar televíziós tehetségkutató műsor, amit 1962 és 1996 között sugárzott a Magyar Televízió. A műsor célja az volt, hogy különböző műfajokban – mint például ének, tánc, versmondás, hangszeres zene és egyéb előadóművészeti ágak – lehetőséget biztosítson az amatőr tehetségek bemutatkozására. A versenyzők először városi és megyei fordulókön vettek részt, majd a legjobbak jutottak be az országos, élőben közvetített döntőbe. A zsűri tagjai között számos ismert művész és szakember foglalt helyet, akik értékelték a fellépők teljesítményét. A kategóriagyőztesek jutalma gyakran külföldi utazás vagy más értékes díj volt. A Ki mit tud? a magyar televíziózás egyik legnépszerűbb műsora volt a hatvanas és hetvenes években. Az 1965-ös döntőt például a lakosság 88%-a követte figyelemmel. A műsor nemcsak a nézők körében volt népszerű, hanem számos tehetséges előadó számára is ugródeszkát jelentett a professzionális karrier felé. A műsor számos később híressé vált művész pályafutását indította el, többek között Koncz Zsuzsa az 1962-es Ki mit tud?-on tűnt fel, majd a magyar beatmozgalom egyik meghatározó énekesnője lett; Kovács Kati az 1965-ös versenyen aratott sikert, később pedig a magyar könnyűzene egyik legismertebb alakjává vált. Kern András az 1962-es Ki mit tud?-on mutatkozott be, és azóta is a magyar színházi és filmes világ meghatározó színésze. Gálvölgyi János az 1968-as versenyen parodistaként kezdte, majd sikeres színészi karriert futott be. Szevanovity Zorán Az 1962-63-as Ki mit tud?-on tűnt fel, és a Metro együttes frontembereként, majd szólóelőadóként is jelentős sikereket ért el. A Pokolgép heavy metal zenekar az 1983-as versenyen mutatkozott be, és később a magyar metal színtér egyik meghatározó együttese lett.

⁵⁹ A Világifjúsági Találkozó (VIT) egy 1947-ben indult, nemzetközi ifjúsági eseménysorozat volt, amelyet a Szovjetunió és szocialista országok támogatásával rendeztek meg, főként a béke, a nemzetközi szolidaritás és az antiimperializmus jegyében. A VIT-ek célja a különböző országok fiataljai közötti kapcsolatépítés, kulturális csere

A Zeneakadémiára 1966-ban nyertem felvételt. Akkor már tudtam, hogy zongora szakra talán nem fognak felvenni, mert nem gyakoroltam addigra annyit, mint amennyit ehhez kellett volna, de elméletben nagyon jó voltam, karmesterképző viszont abban az évben nem indult, pedig az is izgatott. Nagyon izgultam, hogy fölvegyenek, különben elvisznek katonának, amitől rettegettem. Nem azért, mert nem tudnám lefutni a százat – a mai napig sportolok –, hanem a hierarchiától, hogy valaki, aki fél évvel előbb van bent, fölmosatja velem a mellékhelyiséget, vagy lelkileg megtörnek.

Bihari Balázs:

De aztán később se lett katona.

Wolf Péter:

Nem, soha. Azt gondolom, hogy az is egy hivatás. Biztos, hogy vannak emberek, akik ezt érzik az életük kiteljesedésének. Szóval fölvettek a Zeneakadémiára, és ott osztálytársnő volt az a hölgy, akivel összenőtünk. Összes gyerekem anyja, mai napig a feleségem. De hát ez nem változtatott zenei pályafutásomon, ami úgy alakult, hogy 1969-től elkezdtem járni a világot az Ex-Antiquisszel, és mialatt jártam a világot, gyakorlatilag felépítettünk egy új repertoárt már az én hangszerelésemmel, mellette szép lassan a régi is át lett formálva újjá. Ezalatt vittem itthonról magammal a megbízásaimat, és kint, amíg a többiek a Louvre-ba mentek, én a szállodaszobában hangszereltem vagy komponáltam. Úgyhogy nagyon keveset láttam a világból, dacára annak, hogy tényleg nagyon sokat láthattam volna. Kivéve, amikor úgy döntöttem, hogy erről le nem maradhatok, volt jó pár ilyen alkalom.

Bihari Balázs:

Egy zárójeles kérdés: amikor bekerült az Ex-Antiquis-be, felmerült-e egyáltalán, hogy miért pont Önt választották?

Wolf Péter:

Két oka lehetett. Az egyik, hogy engem ismert az a bőgős, Rahói Ernő,⁶⁰ aki ott játszott, mert vele korábban dzsesszeltünk. A másik, hogy az elődöm disszidált. Egyszer csak úgy alakult, hogy hazajött a zenekar nélküle, és két hét múlva Nyugat-Berlinben élő rádiókoncertet kellett adni.

Bihari Balázs:

És ezért nem rakták Hackit „büntetésbe”?

Wolf Péter:

Hackit nem lehetett büntetésből rakni, mert egyrészt halálosan korrekt ember, másrészt nem lehet valakit felelősségre vonni más bűne miatt. Ez ugyan egy ideig divat volt, de addigra már

és politikai nevelés volt. A rendezvényeken koncertek, kiállítások, sportesemények, viták és politikai programok zajlottak, gyakran több százezer résztvevővel. Magyarország is rendszeresen részt vett a VIT-en, sőt, 1949-ben Budapest adott otthont a 2. Világifjúsági Találkozóknak.

⁶⁰ Rahói Ernő (1940) bőgőművész és zenetanár, aki jelentős szerepet játszott a magyar dzsessz és klasszikus zenei életben. 1958-ban érettségizett a Petőfi Sándor Közgazdasági Technikumban, miközben zenei tanulmányokat is folytatott, és 1967-ben zenetanári diplomát szerzett. Pályafutása során számos zenekarban játszott. Már 1959-ben az Astoria Jazz Quartet tagja, amely 1959 őszén alakult meg Kertész Kornél vezetésével, ahol Rahói bőgősként játszott. Az együttes az Astoria Szálló bárjában lépett fel, és a modern dzsessz egyik meghatározó magyarországi képviselője volt. Játzott a Szabados György–Rahói Ernő–Debreceni Csaba Trióban vagy éppen az 1967-ben alakult Ex-Antiquis együttesben, melynek tagjaként részt vett a reneszánsz és barokk zene népszerűsítésében. 1996-ban csatlakozott a Magyar Igazság és Élet Pártjához (MIÉP), és az 1998-as országgyűlési választásokon a párt jelöltjeként indult Budapest 22. számú választókerületében.

nem működött. Mi körülbelül annyit hoztunk a magyar államnak, mint egy jó közepes vállalat, egy cég, egy gyár.

Bihari Balázs:

Mennyi koncertet jelentett ez éves szinten?

Wolf Péter:

Egyszer Czidra Laci⁶¹ kiszámolta, és akkor tartottunk háromezer koncertnél. Erre fölkapta a fejét például Rácz Zoli⁶² az Amadindából,⁶³ hogy lehetséges ez. Úgy lehetett, hogy mondjuk elment az ember Svédországba, és tartott egy iskolakoncertet reggel 8-kor, énekóra helyett 8-tól 9-ig. Becsomagolt, majd tartott egy másikat 11-től 12-ig, ott megebédelt az iskolában a gyerekekkel együtt, becsomagolt, délután 3-kor tartott egy másik diákkoncertet, és este tartott egy felnőtt koncertet. Nem egy ilyen napunk volt Svédországban. De itthon is adtunk diákkoncertet. Mentünk elsősorban a Filharmónia szervezésében koncertezni énekóra helyett. Ilyen pedagógiai jellegű koncertből nagyon sokat adtunk, terjedt a világban, és mi voltunk a mézesmadzag, velünk lehetett komolyzenét eladni. Svédországon kívül Belgiumban, Németországban is rengeteg diákkoncertünk volt. Olaszországban az ifjú zenebarátok – Gioventu Musicale – minden évben elvittek minket egy legalább hathetes turnéra.

Bihari Balázs:

Több lemez megjelent külföldön is.

Wolf Péter:

Volt itthon is talán lemezünk, de sokkal több volt külföldön, igen.

Bihari Balázs:

De azok kinn is voltak fölveve.

⁶¹ Czidra László (1940–2001) Liszt Ferenc-díjas furulyaművész, zenetudós és zenepedagógus. a magyarországi régizene-mozgalom egyik úttörője. Zenei tanulmányait 1959-ben kezdte a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, ahol 1965-ben oboa szakon szerzett művésztanári diplomát. 1962 és 1968 között a Postás Szimfonikus Zenekar oboistája volt, majd ezt követően – Magyarországon elsőként – furulya-szólistaként lépett színre. 1967-ben alapította meg a Camerata Hungarica együttest, amelynek művészeti vezetőjeként jelentős szerepet játszott a régi magyar és kelet-európai zene kutatásában és népszerűsítésében. Az együttes számos felvételt készített, amelyek hozzájárultak a régizene újjáélesztéséhez és ismertségéhez. Ugyanebben az évben társalapítója lett az Ex-Antiquis együttesnek. Czidra László nemcsak előadóművészként, hanem zenetudósként is jelentős munkát végzett. Összeállította és kiadta a *Barokk etűdök szopránfurulyára vagy más dallamhangszerre* című gyűjteményt, amely fontos gyakorlóanyag a furulyát tanulók számára. Nevét őrzi az Országos Czidra László Furulyaverseny.

⁶² Rácz Zoltán zenei tanulmányait 1967-ben kezdte, először zongorán, majd néhány évvel később ütőhangszereken folytatta. A Bartók Béla Konzervatórium elvégzése után 1983-ban diplomázott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán. Munkássága során többek között alapító tagja és művészeti vezetője az Amadinda Ütőegyüttesnek, amely nemzetközi hírnevet szerzett. Az Amadinda több elismert fesztiválon és koncerthelyszínen szerepelt, és számos neves zeneszerző, mint John Cage és Ligeti György is műveket írt számukra. Rácz Zoltán szólistaként és kamarazenészként is kiemelkedő szerepet játszott a kortárs zene népszerűsítésében, és számos díjat kapott, többek között a Kossuth-díjat és a Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres címet.

⁶³ Az Amadinda Ütőegyüttes 1984-ben alakult, tagjai Rácz Zoltán, Váczi Zoltán, Bojtos Károly és Holló Aurél, akik a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán végezték tanulmányaikat. Az együttes célja a klasszikus ütőhangszeres repertoár bemutatása és a magyar zeneszerzők ütőhangszeres műveinek népszerűsítése volt. Az Amadinda tevékenysége új művek inspirálására is irányult, például James Wood 1989-es darabja és John Cage *Four4* című művének ősbemutatója is kapcsolódik hozzájuk. A kilencvenes évek második felére az együttes új célokat tűzött ki, mint a tradicionális ütőhangszeres kultúrák kutatása és zeneszerzői tevékenységük középpontba helyezése. Repertoárjuk azóta is folyamatosan bővült, különböző klasszikus zeneszerzők műveinek ütőhangszeres átirataival. Az Amadinda több mint harminc lemezen szerepel, és nagy nemzetközi elismertségnek örvend, koncertjeiket Európában, Ázsiában, Ausztráliában, Mexikóban és az USA-ban is bemutatták. Pályafutásuk során számos elismerést kaptak, többek között a Kossuth-díjat és a Bartók-Pásztory-díjat.

Wolf Péter:

Persze. Valakivel szóba került a napokban, hogy a zenészek néha milyen civil módon tudnak viselkedni a színpadon. Éppen csodálatos a szimfonikus zenekar a koncerten, a szólista csodálatosan játszik, és közben az oboista, akinek éppen semmi dolga, szereli az oboát. Szétszedi, a kezét belelógatja, és kihúzza a másik oldalra. Olyan, mintha elkezdenék olvasni a nézőtéren. És arról beszéltünk, hogy milyen nehéz egy szólista dolga, aki már a lemezbörítón dolgozna, és azt mondja, a bandával együtt megyek fényképezni, de nem lehet velük egyeztetni. Mondtam, menj egyedül, mert egyébként is, ha leegyeztetted, nem lesz olyan kép, amelyiken mindenki jól mutat, mert az egyik az orrát fogja vakarni, a másik éppen becsukja a szemét, a harmadikat látványosan nem érdekli az egész. Az egyik ilyen történetem egy német lemezfelvételnél esett meg. Elhoztak hozzánk Svájcból egy fotóművészt, akinek lemezbörítőt kellett csinálnia. Három napig együtt élt velünk, személyzet sürgött-forgott körülötte, és azért emlékszem a dologra ilyen jól, mert a pali halálosan nagyképű volt. A sleppjével nagyon jól összehaverkódtunk, együtt ittunk, együtt ettünk, és kibeszéltük ezt a mafla palit, ezt a nagyképű pasast, és én pokoli bosszút forraltam. Mert amikor ez a tényleg magát nagyon-nagyon komolyan vevő és eladó pali a végén elkészült, akkor félrevontam, és megkérdeztem, hogyha nem volna drága, rendelnék tőle egy négyes igazolványfényképet, és hogy mennyibe kerülne. A többiek tudták, hogy mire készülök, azok ott vinnyogtak a röhögéstől.

Bihari Balázs:

De azért ott teljesen más stúdiókörülmények voltak, mint mondjuk itt, a Rottenbiller utcában vagy például a Magyar Rádióban.

Wolf Péter:

Nem, egyáltalán nem. Az az olasz stúdió, amelyik velünk lemezt csinált, azt az a Pirelli birtokolta, aki a gumigyáros Pirelli volt. Ő egy kultúramecenás volt, és a zenei rendező pedig a nagynevű zenei rendező, akkori karmester, maestro Angelo Ephrikian⁶⁴ volt. Nem voltak jobbak sem a hangszerek, sem a hangmérnökök, sem a berendezés maga. Például ahogy a Magyar Rádióba került amerikai stúdióasztal, az a nagyon okos vezetőket dicséri. Amikor a moszkvai olimpia volt 1980-ban, a BEAG-tól⁶⁵ kellett volna rendelniük a berendezést. A BEAG jó volt, csak meg se közelítette a nyugati sztenderdet. Így megvárták, amíg jött a moszkvai olimpia, és arra hivatkozva, hogy „sajnos” le van kötve a BEAG teljes kapacitása, kénytelenek

⁶⁴ Angelo Ephrikian (1913–1982) örmény származású olasz hegedűművész, karmester, zeneszerző és zenetudós. Zenei pályáját Luigi Ferro irányításával kezdte 1919-ben, de később jogi tanulmányokat is folytatott. A második világháború alatt, az olasz fasiszta rezsim idején, jogi pályáját félretéve csatlakozott az ellenálláshoz. A háború után Ephrikian a velencei Fenice Színházban vezényelte Beethoven *V. szimfóniáját*, ami elindította karmesteri pályafutását. 1947-ben megalapította az Istituto Italiano Antonio Vivaldi intézetet, amelynek célja Vivaldi műveinek újbóli felfedezése és népszerűsítése volt. 1958-ban ő vezényelte Vivaldi *La fida ninfa* című operájának kortárs bemutatóját. 1960-ban elindította az Arcophon lemezkiadót, amelynek révén számos barokk művet, köztük Gesualdo madrigáljait és Jacopo Peri *Euridice* című operáját is rögzítette. Az 1960-as és 1970-es években Ephrikian különböző olasz zenekarokat vezetett, mint például a Solisti della Scalát Milánóban és a Filarmonici del Teatro Comunalet Bolognában. 1978-tól az Angelicum Kamarazenekar vezetője volt Milánóban. Angelo Ephrikian munkássága jelentős hatással volt az olasz barokk zene újjáélesztésére és népszerűsítésére, különös tekintettel Vivaldi műveire.

⁶⁵ A BEAG a Budapesti Elektroakusztikai Gyár rövidítése, egy magyar vállalat, amely a 20. század közepén és végén jelentős szereplője volt a hangtechnikai eszközök gyártásának. A BEAG elődje, az EAG (Elektro Akusztikai Gyár) néven indult, miután 1956-ban az amerikai AUDIO Co. névbitorlás miatt pert indított a cég ellen, ami névváltoztatást eredményezett. 1960-ban a német AEG vállalat hasonló névre hivatkozva újabb névváltoztatást kényszerített ki, ekkor lett az EAG-ból BEAG. A BEAG számos hangtechnikai eszközt gyártott, termékei nemcsak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten is ismertté váltak, különösen a kelet-európai régióban. 1992-ben a BEAG jogutód nélkül megszűnt.

voltak Amerikából megrendelni a soundboardot. Úgyhogy mi nagyon jó körülmények között dolgoztunk, nagyon jó felszereltséggel. Elsők között jött a Hammond-orgona, és olyan erősítők, amiket kértünk. És ott voltak azok a világszínvonalú stúdiók, amiket most lebontottak, a 6-os, a 8-as és a 22-es stúdió. A 22-es stúdióba amerikaiak jöttek rendszeresen filmzenéket fölvenni, mert a minőség ugyanolyan, de a munkás fele annyiba került. Úgyhogy itt tényleg nagyszerű felvételek születtek, semmiféle különbséget nem hallottam a kint vagy az itthon készült között. Ha igen, akkor az csak egy-egy ember tehetségén múlt.

Bihari Balázs:

A tévénél kicsit más volt a helyzet, ott eleve mindig probléma volt az, hogyan vegyék fel a normális hangot. Éppen ezért volt nem mindegy, hogy élő vagy nem élő, azaz szájszinkronnal legyen a felvétel.

Wolf Péter:

Amikor mi elkezdtük ezt a pályát, akkor a legdrágább tévékészüléknek is gyengébb volt a hangja, mint a legócskább rádióknak. A tévékészüléknél semmilyen figyelmet nem fordítottak arra, hogy tényleg olyan hangú legyen, ami méltó az adáshoz. Mára már nem így van. Akkor nem igazán voltak berendezkedve arra, hogy jó minőségű hangot rögzítsenek. Lányom, Wolf Kati⁶⁶ nem hajlandó playbackelni, így televízióban sem. Megesik, hogy a kíséret a gépről szól, de az énekhang mindig élőben jön. Most már be van rendezkedve a tévé, hogy nagyon jó hangokat hallok, hál' istennek, úgy néz ki, hogy megvan a megfelelő szakembergárda. Egyhez nincs. A koncertekhez nincs annyi igazán jó hangmérnök, mint amennyi kellene.

Bihari Balázs:

Különösen a Covid⁶⁷ után, hiszen a pandémia alatt a hangmérnökök átmentek a filmiparba, netflixes sorozatokba dolgozni.

Wolf Péter:

Már nemcsak akkor. Most már van ilyen irányú képzés, de sokáig nem volt. A rádió hangmérnökei mind mérnöki diplomával jöttek, és mellé tanultak zenét, tehát ezek az emberek két irányból közelítettek. Nem volt kérdés számukra, hogy műszakilag miről szól a történet, mert az a kisujjukban volt, és a zenei ízlésüket megneveltük mi. Ugyanazokat a zenéket hallgattattuk velük, mint amiket mi hallgattunk, és akkor előbb-utóbb rájöttek, hogy az ember milyen dobsoundot szeretne, milyen basszusgitárt, ami a térben hogyan lesz elhelyezve. A koncerteken egyszerűen tragikusnak látom a helyzetet. Még a Művészetek Palotájában is ütköztem olyanba, hogy tajtékoztam, és legszívesebben kimentem volna. Dave Grusin⁶⁸ járt itt, hozzáért a zongorához, és az úgy volt erősítve, hogy leestem a székről, pedig akkor még csak

⁶⁶ Wolf Kati (1974) énekesnő, dalszerző, zenetanár. Először a *Vuk* című rajfilm főcímdalával lett országosan ismert kisgyerekként, mely dalt édesapja, Wolf Péter írta. 2010-ben évben robbant be a köztudatba a *Szerelem, miért mulsz?* című slágerrel, amely a Megasztár egyik adásában is elhangzott. 2011-ben ezzel a dallal (angol verzióban: *What About My Dreams?*) képviselte Magyarországot az Eurovíziós Dalfesztiválon. Édesapja Wolf Péter ismert zeneszerző. A Megasztár tehetségkutató versenyben tűnt fel újra a nagyközönség előtt. Az eurovíziós szereplés után több sikeres albumot adott ki.

⁶⁷ A Covid19-világjárvány a SARS-CoV-2 vírus okozta, Covid19 elnevezésű betegséggel fertőző pandémia volt, amely 2019 decemberében kezdődött. A járvány drámai hatással volt a globális gazdaságra és egészségügyre. Több millió ember halt meg világszerte. Többféle vakcinát fejlesztettek ki gyorsított eljárásban. A járvány következményeként számos országban új egészségügyi protokollok születtek. A világ számos területén még mindig érezhető a hatása.

⁶⁸ Dave Grusin (1934) amerikai zeneszerző, zongorista és producer, aki több mint száz filmzenét komponált pályafutása során. Pályafutása alatt számos díjjal ismerték el munkásságát, többek között egy Oscar-díjjal és tíz Grammy-díjjal. Sydney Pollack rendezővel több filmzenét is készített. 1978-ban megalapította a GRP Records kiadót Larry Rosennel, és úttörő szerepet játszott a digitális felvételi technikák alkalmazásában.

piano szeretett volna játszani. Moziba nem lehet elmenni, mert olyan hangerővel nyomják a hangot, hogy az ember beleragad a székbe, és állítólag a forgalmazó előírja. Ezért nem megyek moziba, inkább megvárom, amíg jön mondjuk a Netflixen, és a saját hangerőmmel hallgatom. Minél jobb egy zene, annál könnyebb élvezni még halkan is. Minél gyengébb egy zene, annál inkább fölerősítik a hangot, hogy legalább valami effektus hasson az emberre. És miután ezt megcsinálták az első ócska zenéknél, ezért akik jó zenét játszanak, azok is kénytelenek voltak fölhangosítani a zenét. Elmebaj. Tavaly áprilisban kimentem Amerikába. Egy koncerten játszották a zongoradarabjaimat, és ekkor mindig elmegyek musicaleket nézni. Azt mondom, hogy aki fest, annak el kell menni Párizsba időnként egy-egy tárlatra. Aki a könnyűzene területén dolgozik, annak el kell menni Angliáig legalább. És ha tényleg olyan musicaleket akar látni, ha meg akarja érteni, hogy miért bomlik értük a világ, el kell menni a Broadwayre. Itt láttam az *Oroszlánkirály* huszonötödik évfordulós előadását. Legalább három-négyezer ember jött be a nézőterre, mert hatalmas a színház. És istenien szólt a hang. Washingtonban elmentem egy big band koncertre, ahol körülbelül másfél méterre ültem a hangfaltól. *Sophisticated Ladies* volt a műsor címe, csupa Duke Ellington⁶⁹-dalt játszottak. Amikor beültem, mondom, hú, ezt elhibáztam, máshova kellett volna ülni. De nem, olyan hang volt, hogy úgy éreztem, mintha hájjal kenetnének, mert ha megveszed a legdrágább jegyet, akkor nem fordulhat elő, hogy rosszul szól. És jól szól akkor is, ha legtávolabbról hallgatsz. Ez egy tudomány. Nincs kellően oktatta, nincs kellően számon kérve az emberektől, és úgy néz ki, hogy egyre erősebb ingerekre vagyunk csak nyitottak, tehát mindenki ordít. Budaörsre járok úszni. Az uszoda másik fele egy sportcsarnok, ahol hatéves kislánykák művészi tornáznak, olyan hangerővel, amit a szülőknek ki kéne kérni maguknak. Nem kéri ki senki. Hát ez így szokás – mondják. Nem, nem kell belenyugodni, hogy így szokás. El kell várni, hogy olyan legyen, ami normális. Az én telefonomban van egy decibelmérő. Egyébként Magyarországon már törvény van róla, hogy ugyanúgy, mint a filmeknél a 18-as karika, a rendezvényeknél föl kellene tüntetni, hogy hány decibelre számítsanak, és a szülő döntse el, hogy elengedi a gyereket, akarja-e, hogy halláskárosult legyen harmincéves korára.

Bihari Balázs:

Meddig tartott Hacki Tamással az együtt zenélés?

Wolf Péter:

A nagyon aktív időszak a hetvenes évek voltak. Nem szüntünk meg, hiszen még 1989-90-ben is volt japán turné, de addigra már mindenki építeni kezdte egyéb karrierjét. Hacki Tamás orvos, méghozzá nemzetközi híró. Orvosi és pedagógiai tevékenységért kitüntették őt Németországban a nem németeknek adható legmagasabb kitüntetéssel. És a hannoveri működése után Regensburgban a klinikát ő vezette, ő szerelte fel, az ő révén került egy csomó magyar ember ösztöndíjjal ki, és tanulhatta a foniátriát, ami a hangképzéssel és az ezzel kapcsolatos betegségekkel foglalkozó tudományág. Megnyitotta itthon a SOTE-n a foniátriai tanszéket. Hacki Tamásnak döntően ez az élete. Amikor áttevődött a hangsúly az orvosi pályára, az egyidőben volt azzal, hogy én is úgy gondoltam, hogy nekem is a zeneszerzés talán fontosabb, mint lejátszani a Bach *Bandinerie*-t 3600-szor, és akkor külön is váltunk. Azt mondom, hogy én ezt hivatásszerűen, esetleg alkalmanként, de folyamatosan nem szeretném

⁶⁹ Duke Ellington (1899–1974) amerikai dzsesszzongorista, zeneszerző és zenekarvezető, aki több mint ötven éven keresztül vezette saját dzsesszzenekarát. Műveiben ötvözte a dzsesszt, a klasszikus zenét és a gospel hatásait. Olyan klasszikusokat írt, mint a *Mood Indigo* és az *It Don't Mean a Thing (If It Ain't Got That Swing)*. Számtalan díjat kapott, köztük a Presidential Medal of Freedomot. Munkássága a big band-korszak egyik csúcspontja.

már csinálni, és akkor beszállt többek közt Szakcsi Lakatos Béla⁷⁰, és játszott Hacki Tamással. A japán turnén mind a ketten ott voltunk. Bélának is, meg nekem is a bal kezünkhöz esett egy szintetizátor, amin basszust játszottunk. A jobb kezünkénél pedig egy Steinway vagy Yamaha zongora volt. Steinway volt többnyire, és ha az egyikünknek csak Yamaha jutott, akkor a japánok hosszan hajlongva bocsánatot kértek. Minden felállásban olyan nagyságokkal játszottam együtt: Czidra Lacival, akiről ma országos furulyaverseny van elnevezve, Jávi Vilivel,⁷¹ akiről országos dobverseny. Utána ott ütözött nálunk a Horváth Kornél,⁷² basszusgitáron Lattmann Béla.⁷³ Kimazsoláztuk a legjobbakat, tényleg. Volt még egy oboista velünk, Dienes Gábor⁷⁴ és egy Tóth Balázs⁷⁵ nevű brácsás, akit a komolyzenei szakma nagyon jól ismer és jegyez. Mindig élvezetet jelentett a Hacki Tamással való együttműködés, de 1980 után ez szép lassan ment lefelé. Egy-két éve volt az utolsó. Orvos kongresszusokon nagyon érdekes, hogy az előadó professzor az előadás után füttyre fakad. Csinálgatnak velünk beszélgetős műsort, ahol persze azért egy-két számot elfütyül a Tamás. Hát nézze, ez az időszak hatvan évet ölel át.

Bihari Balázs:

Említette, hogy amikor turnén voltak, akkor is folyamatosan dolgozott a szállodai szobákban a különböző megrendelésekkel. Ezek új dalok is voltak, átdolgozások, feldolgozások, hangszerelések.

⁷⁰ Szakcsi Lakatos Béla (1943–2022) Kossuth-díjas dzsesszzongorista és zeneszerző, a roma kultúra zenei nagykövete. Kiemelkedő szerepe volt a magyar dzsesszélet fellendítésében, aki a nemzetközi szinten is ismertté vált.

⁷¹ Jávi Vilmos (1945–2007) dzsesszdobos, zenészcsaládban született. Pályafutása során számos neves magyar dzsesszegyüttesben játszott, mint például a Rákfogó, a Vukán-Berkes-Jávi trió, a Magyar Jazz Quartet és a Shabu-Shabu vagy éppen a Pege Trió.

⁷² Horváth Kornél (1954) dzsesszmuzsikusz, világszerte elismert ütőhangszeres művész. Pályafutása során különleges hangszereken, például gatham, gatodrum, chekere, udu és hang, játszott. Zenei tanulmányait fuolistaként kezdte, majd a latin, afrikai és indiai zene hatására fordult az ütőhangszerek felé, egyedi ütőtechnikát dolgozott ki. Számos együttesben szerepelt, többek között a Kaszákó, a Tomsits Band, a Bakfark Consort és a Things. 1987-ben megalapította a Trio Stendhált, mely rendkívüli népszerűsége tett szert. 1993-tól a László Attila Band tagja, valamint tagja volt az ESP Groupnak is. Jelenleg a Mirrorworld Quartet, a Black Sea Trio és a Percussion Project együttesekben játszik. Nemzetközi fesztiválokon és koncerttermekben, többek között Genfben, Párizsban, New Yorkban és több európai városban lépett fel. Több díjat is elnyert, köztük eMeRTon-díjat (1999), Kossuth-díjat (2008) és a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét (2004).

⁷³ Lattmann Béla (1960) a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem dzsessz tanszakának tanszékvezető basszusgitártanára. Zenei pályafutását a Győri Zeneművészeti Főiskola zongora szakán kezdte, majd a budapesti konzervatórium jazz tanszakán végzett nagybőgő szakon. 1989 óta tanít a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, és emellett a Kőbányai Zenei Stúdióban is oktat. 2004-ben az Egyesült Államokban, illetve 2007-ben a MOL Jazz fesztiválon Bob Mintzerrel koncertezett. A Kaszákó és a Things együttesek korábbi tagja. Számos neves zenésszel dolgozott együtt, és aktívan koncertezik a Lattmann Quartet, a László Attila Band, a Charlie és a Zorán formációkban. Díjai közé tartozik az eMeRTon-díj, Artisjus-díj, Pro-Urbe díj, valamint 2008-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje.

⁷⁴ Dienes Gábor (1956) Egerben született, zenei tanulmányait szülővárosában kezdte, majd a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémián folytatta oboa szakon, ahol 1980-ban szerzett diplomát Pongrácz Péter növendékéként. Pályafutása során több neves zenekarban is játszott, többek között a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarában és az Állami Hangversenyzenekarban. 1996 óta a Magyar Telekom Szimfonikus Zenekar oboa szólamának vezetője és a fúvós kar művészeti vezetője. 2007-ben Liszt Ferenc-díjjal ismerték el munkásságát.

⁷⁵ Tóth Balázs (1969) 1987-ben nyert felvételt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemre, ahol Konrád György és Nagy Sándor növendékéként 1992-ben brácsaművész diplomát szerzett. Még ugyanebben az évben a Nyírbátori Nemzetközi Hangszeres Verseny első helyezettje. Ezt követően szólamvezetője lett az Alba Regia Szimfonikus Zenekarnak, majd a Camerata Transylvanica Kamarazenekarnak, a Budapest Baroque Együttesnek és az Orfeo Kamarazenekarnak. 1994-től a Weiner-Szász Kamarazenekar tagja, 1997-től szólóbrácsása. 1998-tól a Somogyi Vonósnyégys tagja. Számos cédéfelvétel készült közreműködésével. Rendszeresen fellép a Bartók Rádió műsoraiban. 2002-től a Magyar Virtuózok Kamarazenekar tagja. 2005 decemberétől a MÁV Szimfonikus Zenekar tagja.

Wolf Péter:

Volt, hogy mindenkinek én hangszereltem. Nagyon sok szerző jött a könnyűzenébe, akik tudtak zenét írni, de érkeztek autodidakták is, akik nem tudnak írni, de el tudták fütyülni a dalt. Meghangszerelni, kottát írni, konstruálni stb. ezeket a feladatokat én zsákszámba csináltam. Nem is tudom, százszámra készültek a tévéműsorok és a lemezek a kezem alatt. Színészek énekeltek, Záray-Vámosi⁷⁶, Koós Jani⁷⁷, Szécsi Pál⁷⁸, Cserháti Zsuzsa⁷⁹. Napi munka volt.

Ezek mellett elkezdtem a komolyzene irányába menni. Nem is elkezdtem, hanem újra hangsúlyt kezdett kapni, mert hiszen a kezdet kezdetén azon túl, hogy felvették egy táncdalomat, amit Sárosi Kati⁸⁰ énekelt, ugyanakkor eljátszottam a saját szimfonikus, könnyűzenei kompozícióm, amiben én zongoráztam, és a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekar vonósai működtek közre. Minden évben írtam a Gyulai Gaál János⁸¹ vezette szimfonikus könnyűzenei rovat megrendelésére valamilyen szimfonikus könnyűzenei művet. A Liszt Ferenc Kamarazenekar tagjai, a valamikori tagok, az én évfolyamtársaim voltak és nagyon közeli barátaim. Tőlük kérdeztek meg például annak idején, amikor egy japán turnéra mentek, hogy hívják magukat? Liszt Ferenc Kamarazenekar. Hát akkor biztos játszanak Liszt Ferenc-művet. Hát azt nem, mert nincs kamarazenekari darabja, pontosabban van egy három perces kis keringő. Hát akkor megkerestek engem. Kiválasztottuk a legnépszerűbb Liszt-rapszódia, és átdolgoztam a számukra. Ez olyan tetszést aratott, hogy rögtön jött egy francia kiadó egy cédé-ötlettel, amiben még másik öt van. Ezeket mind meghangszereltem, és közben jártam a világot.

Amikor az Ex-Antiquis mint öttagú együttes karrierje kicsit lejjebb hagyott, mi még Tamással nagyon sokszor elmentünk Németországba ketten, ahol kiálltunk valamilyen zenekar elé, és az én hangszerelésemet játszva, az adott zenekarra alkalmazva felléptünk. Drezdában

⁷⁶ Záray Márta (1924–2001) és Vámosi János (1925–1992) népszerű énekes házaspár, akik a 20. század közepén váltak ismertté. A beat-pop-rockkorszak idején a hagyományos tánczene életben tartói, romantikus duettjeik sokáig a magyar könnyűzenei rádióműsorok állandó részei voltak. Évtizedeken át együtt maradtak a színpadon és a magánéletben is.

⁷⁷ Koós János (1937–2019) énekes és humorista, a táncdalversztívalók egyik állandó szereplője és közönségkedvence volt. Pályáját klarinétosként kezdte, majd az 1960-as években énekesként vált ismertté. Humorérzéke és színpadi jelenléte miatt nemcsak a könnyűzenei, hanem a kabaré világában is népszerű volt. Rendszeresen fellépett szórakoztató műsorokban, több évtizeden át a magyar színpadok ismert figurája maradt.

⁷⁸ Szécsi Pál (1944–1974) énekes, korábban manőken, 1967-ben robbant be a köztudatba a Táncdalversztívalon elért sikerével, érzelmes, melankolikus dalai révén gyorsan az egyik legkedveltebb előadóvá vált. Magánéleti problémái és lelki nehézségei miatt többször próbált öngyilkosságot elkövetni, végül 1974-ben tragikus körülmények között hunyt el.

⁷⁹ Cserháti Zsuzsa (1948–2003) eMeRTon-díjas magyar énekesnő, aki a rock, dzsessz, soul és pop műfajokban is kiemelkedőt alkotott. Tíz év klasszikus balett után 1965-ben kezdett énekelni, és az 1970-es években vált népszerűvé, olyan slágerekkel, mint az *Édes kisfiam*, amely az olasz *Soleado* dallamára készült. Az 1980-as években háttérbe szorult, részben szakmai féltékenység és a zenei életet irányító Erdős Péterrel való konfliktusa miatt. 1996-ban tért vissza a *Hamu és gyémánt* című albummal, amely nagy sikert aratott. Bár újra elismert lett, élete végéig küzdött depresszióval, és 2003-ban, ötvenöt évesen hunyt el egy artéria megrepedése következtében.

⁸⁰ Sárosi Katalin (1930–2000) eMeRTon-díjas táncdalénekesnő, aki a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola elvégzése után a Napsugár énekegyüttes tagjaként kezdte pályafutását. 1959-ben vált igazán ismertté, és a 1960-as években a legnépszerűbb magyar énekesnők közé tartozott. Külföldi turnéi és táncdalversztívalós szereplései mellett több száz rádiófelvétele is készült. A beat hatására a hetvenes években népszerűsége csökkent, és visszavonult a színpadtól. 1985-ben férjével, Zsoldos Imrével autóbalesetet szenvedett, amelyben férje életét vesztette. 1997-ben a *Csinibaba* című filmben ismét felidéztek egyik legismertebb slágerét, a *Különös éjszakát*. 2020-ban megjelent Zsoldos Gábor Dedy könyve, amely szüleiről, Sárosi Katalinról és Zsoldos Imréről szól.

⁸¹ Gyulai Gaál János (1924–2009) Erkel Ferenc-díjas zeneszerző, karmester, zongorista, hegedűművész és csembalóművész. Zenei tanulmányait a kaposvári zeneiskolában kezdte, majd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen folytatta. Munkássága során komolyzenei és könnyűzenei műveket is alkotott, többek között musicaleket, filmzenéket, valamint színpadi kísérőzenét. Nevéhez fűződik Kovács Kati 1966-os fesztiválgyőztes dala, a *Nem leszek a játékszered*. A Magyar Rádió zenei vezetője, valamint a Bajor Rádió külső munkatársa volt. Számos elismerésben részesült, többek között Erkel Ferenc-díjat, eMeRTon-díjat és a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét kapta meg posztumusz.

vagy Lipcsében, vagy akárhol tartottunk minden nap egy koncertet vagy hétvégén kettőt. Ez két darab tízperces fellépést jelentett. Ott volt a maradék huszonhárom és fél óra, az alatt én megcsináltam mondjuk a Fényes Szabolcs utolsó szerzői lemezét. Arra azért emlékszem élesen, mert tejben-vajban fürödtem. Szerepet oszthattam, nem én döntöttem el, de beleszólhattam és javasoltam. Az volt az a lemez, ahol Darvas Ivántól Ruttkai Éván keresztül Psota Irénen át Cserhádi Zsuzsáig és Hofi Gézáig⁸² mindenki énekel. Csupa olyan nevet sorolok fel, akik már nincsenek közöttünk. Ez szörnyű. Emlékszem, hogy Ruttkai Éva azt mondja, hogy Péter, hát én nem tudok énekelni. Éva, kedves, el tudja játszani, hogy orvos? Mondja, persze. Mondom, játssza el, hogy énekes. És abban a pillanatban megszólalt a *Tíz óra múlt*, az embernek meg potyognak a könnyei, ha hallgatja, pedig nem tudja elénekelni, de úgy csinál, mintha.

Bihari Balázs:

Ez a zenei rendezés vagy a producerkedés.

Wolf Péter:

El kell mesélnem, hogy Psotával hogy alakult a viszonyom. Istenien dolgozott, és az ő hangja volt olyan kiegyenlített, hogy semmilyen részbe nem kellett belenyúlunk. Egy teljesen lineáris, kiegyenlített hang, a hangzók az í-től az ü-ig, az s-től a t-ig minden tökéletesen szólalt meg, remekül is énekel. Nagyon jól dolgoztunk együtt, de néha voltak észrevételeim, és először úgy fogadta, mit mond ez, mit akar? Aztán persze mindig megcsinálta. Később nekem is volt egy beszélgetős műsorom, pályatársakkal beszélgettem, akiket szerettem, ismertem. *Hullámhegyek, hullámvölgyek* címmel ment, talán még megvan a rádióban. És Psotát is elhívtam. Közönség előtt zajlott a beszélgetés, és mondom, hírlík, hogy nagyon nehéz indulásod volt. Rám néz, azt mondja, igen. És hogy semmilyen támogatást nem kaptál a pályád elején. Semmit. Rájöttem, hogy szívat. Kifordultam a közönség felé, hogy a jegyek a jövő hétre érvényesek, ha csak a művésznő meg nem kegyelmez nekem. Na jó, mondta, és onnantól kezdve nem kellett föltenni kérdést, ömlött belőle a szó.

Nagyon jó kalandjaim voltak a színészekkel. Imádtam velük dolgozni, fölkészültek, jöttek – legalábbis a legtöbbje –, odaadóan dolgoztak. Miután tudták, hogy a zene nem az ő fő területük, teljesen nyitottak voltak mindenféle segítségre, amit akár én, akár a hangmérnök kollégám mondtunk, jó volt dolgozni velük.

Korábban volt még egy szívem csücske itthon, a Moulin Rouge,⁸³ amit 2000-ben újranyitottak. A nyitó produkciójában én voltam az egyik zenei vezető. Aki az egészet összefogta, Kalmár Péter, mindenhez megteremtette a körülményeket. Tehát amikor azt mondtuk, hogy jó lenne a zenefelvételen vokál, de ne három ember cincogjon, akkor huszonöt emberrel jött, és énekel. Életem egyik legkedvesebb munkája jött ki belőle, egy pazar revü fönt van a YouTube-on *Revü, déjà vu* címen, meg lehet nézni, remek, fiatal, tehetséges emberek.

⁸² Hofi Géza (született Hoffmann Géza; 1936– 2002) Kossuth- és kétszeres Jászai Mari-díjas humorista, színművész és előadóművész, a magyar kabaré történetének egyik legismertebb figurája. Előadásai, amelyekben kíméletlenül kritizálta a társadalmi és politikai visszasságokat, különösen a Kádár-korszakban, páratlan népszerűségnek örvendtek, miközben sajátos stílusával és improvizációs képességével új műfajt teremtett. Mindezen túl énekesként számtalanszor bizonyított, az Express együttesrel vagy éppen Kovács Katival és Koós Jánossal készült közös munkáik a mai napig közismertek.

⁸³ A Moulin Rouge, azaz a Nagymező utca 17. szám alatti épület története a Somossy Orfeum 1894-es megnyitásával kezdődött, de az első próbálkozás nem bizonyult tartósnak, és csődbe ment. Az épületet több néven és formában próbálták működtetni, köztük Fővárosi Orfeum, Pavillon Mascotte és Fővárosi Kabaré néven. 1922-ben a Budapesti Operettszínház vette át az épületet, és színházként alakította át, de a Moulin Rouge néven működő mulató a harmincas években élte fénykorát. A második világháború és a politikai változások hatására az épület funkciója többször változott. Az 1960-as évek végétől ismét mulatóként működött, majd 2000-ben diszkóvá alakult. 2015-ben a Budapesti Operettszínház kulturális célra alakította át az épületet, és Kálmán Imre Teátrum néven ismét a szórakoztató művészeteknek ad otthont.

Farkas Gábor⁸⁴ volt a férfi főszereplő. Nagyszerűen mentek a dolgok. Tényleg egy nagyon jó műsor volt. Azt is a magyar sors intézte el. A fizetőképes kereslet 150 előadásra volt meg, a 151-diken már csak lézengtek, és aztán a Moulin Rouge-ból újra diszkó lett.

Bihari Balázs:

A szövegírókkal milyen volt dolgozni? Illetve most is dolgozik valakivel.

Wolf Péter:

Most gyakorlatilag egy szövegíróval, Fábri Péterrel⁸⁵ dolgozom. Hát az életem folyamán nem hiszem, hogy van olyan, akivel ne dolgoztam volna. Ha igen, akkor az csak a véletlen műve. A kezdet kezdetén S. Nagy⁸⁶ volt.

Bihari Balázs:

Ő volt a nagy belépő mindenkinek.

Wolf Péter:

S. Nagy egy amerikai stílusú üzletember volt, aki nemcsak megírta a szöveget, hanem gondoskodott az elhelyezéséről is.

Bihari Balázs:

Menedzser volt.

Wolf Péter:

Így van, és ez nagyon fontos dolog volt. Ha az embernek van egy nótája, az semmi. Keresni kell egy énekest, aztán vegye föl valaki, adja ki valaki. Pista mindezt elintézte. Pista és a Payer András⁸⁷ sokszor előfordult ott, ahol apám esténként játszott, a Rózsafában. Apám ismerte őt, és akkor én az első dalommal hozzá mentem, de azt mégsem ő írta meg, hanem ifjabb Kalmár

⁸⁴ Farkas Gábor Gábor (1976) énekes, színész és festőművész, aki több mint két évtizede meghatározó alakja a hazai zenei és színházi életnek. Zenei pályafutását a Farkas Gábor Banddel kezdte, mely formációval a magyar könnyűzene klasszikusait dolgozza fel modern hangszereléssel, és olyan előadókkal is együttműködött, mint Psota Irén. Színészként a székesfehérvári Vörösmarty Színház tagja, emellett számos musical- és revüprodukcióban szerepelt.

⁸⁵ Fábri Péter (1953) író, költő, dalszövegíró és műfordító. 1972-ben érettségizett a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnázium angol szakán, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett diplomát esztétika–művészettörténet szakon 1978-ban. Pályafutása során számos területen alkotott: verseket, regényeket, novellákat és drámákat írt, emellett műfordítóként és dalszövegíróként is ismert. Zenés darabjai közé tartozik a *Kolumbusz rockopera* és az *Alice Csodaországban* című gyermekmusical. Munkásságát több díjjal is elismerték: 1984–1985-ben Móricz Zsigmond-ösztöndíjban részesült, 1989–1990-ben MTA–Soros-ösztöndíjat kapott, 1990-ben pedig elnyerte az eMeRTon-díjat. 2005-ben Hevesi Sándor-díjjal tüntették ki a magyar színházkultúra külföldi terjesztéséért. 2021-ben az Artisjus Könnyűzenei alkotói életműdíját is megkapta.

⁸⁶ S. Nagy István (1934–2015) dalszerző és dalszövegíró, aki pályafutása során több ezer dalt írt, köztük olyan slágereket, mint az *Elmegyek* (Máté Péter előadásában), a *Kell, hogy várj* (Neoton Família) vagy a *Nekem a Balaton* (Németh Lehel és Felföldi Anikó), de gyakorlatilag a teljes magyar popzenei spektrumot lefedte a beatkorszakot közvetlenül megelőző időktől kezdve a legkülönbözőbb stílusokban, kezdőktől a sztárokig, sőt többek előrejutását is ő segítette elő. Munkásságát számos díjjal ismerték el, többek között eMeRTon-díjjal és Artisjus-életműdíjjal. Felesége Csongrádi Kata színész-énekesnő.

⁸⁷ Payer András (1941–2011), mindenki Öcsije, eMeRTon-díjas zeneszerző és énekes, 1961-től szállította egymás után a slágereket, amelyek közül több is a magyar könnyűzene klasszikusaivá vált. Ő az *Ó, egy Alfa Romeo*, az *Annyi arc ismerős*, a *Gedeon bácsi*, a *Könnyek nélkül*, a *Felmegek hozzád* vagy éppen az *Almát eszem* dalszerzője. Munkásságát többek között eMeRTon-életműdíjjal (1999) és Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztrel (2004) ismerték el. Dalai olyan előadók előadásában váltak népszerűvé, mint Németh Lehel, Koós János, Sárosi Katalin vagy Hofi Géza.

Tibor,⁸⁸ akivel fogalmam sincs ma már, hogyan találkoztam. Ifjabb Kalmár Tibor volt kéznél akkor is, amikor az ORI-büfében ögyelegtem, ez ma a Magyarok Háza, a Semmelweis utca 1. szám alatt.

Bihari Balázs:

Ez még a régi ORI volt.

Wolf Péter:

Igen. Arra jött egy korifeus, akit ismertem, azt mondja, hogy most gyűjtünk anyagot a Kovács Kati⁸⁹-nagylemezeire. Kovács Katit én akkor csak a televízióból ismertem, és rajongtam érte. Azt mondja, nincs egy nótád? Mondom, dehogy nincs. Nem volt persze. Azt mondja, hát akkor add ide. Mondom, nincs leírva. Mondja, megiszom egy kávé, addig írd le. Jó. Körbenéztem, és éppen ifjabb Kalmár volt ott. Elmondtam neki gyorsan, hogy miről van szó. Mondom, meg kell írunk. Tárárárárárá. Most kéne abbahagyni. A másik sor ugyanaz. Elfutni, elrohanni. És így, ahogy ezt most elmondom, ennyi idő alatt megírtuk a *Most kéne abbahagyni* című dalt a Kovács Katinak. Leírtam egy sajtópapírra, azt a korifeus elvitte, és aztán azt se tudtam, hogy erről készül valami vagy nem. A lemezt Malek Miklós⁹⁰ gondozta, mert az Expressz együttes kísérte Kovács Katit az első lemezén, nagyszerűen meghangszerelte, és ez az egyik legismertebb dalom, ami ilyen kalandos körülmények közt született.

Aztán bejött az utcámba az a Fülöp Kálmán,⁹¹ akivel a Fradi-meccseken később évekig egymás mellett ültünk. Közöttünk ült a Koós Jani. Nem, bocsánat, én ültem középen, és ezek bal oldalon, jobb oldalon az orrom előtt egymásnak estek, mert a Fradi csak 6-0-ra vezetett, mert ezek falábúak, mondta az egyik, a másik pedig, hogy szeretni kell őket, te nem szereted őket eléggé. Na, Fülöp Kálmánnal sokat írtam, a vele legnépszerűbb dal talán a Sass Sylviának⁹²

⁸⁸ Ifjabb Kalmár Tibor (1920–1998) szövegíró számtalan sláger dalszövegírója Koós Jánostól Kovács Katiig, de talán máig legismertebb dala a *Csinibaba*.

⁸⁹ Kovács Kati (1944) Kossuth-, Prémium- és Liszt Ferenc-díjas énekesnő, dalszövegíró és színésznő, aki hat évtizedes pályafutása alatt nemcsak a magyar könnyűzene egyik legnagyobb hatású alakjává vált, hanem nemzetközi hírnevet is szerzett. Művészetét számos kitüntetéssel ismerték el, és több mint ötszáz dal található a repertoárjában. Eddig száztizenhat magyarországi és huszonöt külföldi lemeze jelent meg, valamint több mint háromszáz gyűjteményes albumon szerepeltek felvételei. Zenei stílusa a rocktól a dzsesszen át a népzeneig terjed, és pályafutása alatt számos nemzetközi elismerést is elnyert.

⁹⁰ Idősebb Malek Miklós (1945) Erkel Ferenc-díjas zeneszerző és karmester. Felesége, Toldy Mária táncdalénekesnő és énektanár. Lányuk, Malek Andrea EMERTon-díjas színésznő és énekesnő, míg fiuk, ifjabb Malek Miklós zenei producer és dalszerző. Malek Miklós az úpepesti Könyves Kálmán Gimnáziumban érettségizett, majd felvételt nyert a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola trombita szakára, ahol 1970-ben szerzett diplomát Varasdi Frigyes növendékeként. Pályafutása során számos műfajban kipróbálta magát. 1963-ban tagja volt a Ki mit tud? győztes Angyalföldi Dixieland Zenekarnak, 1969-től pedig húsz éven át az Express zeneszerzője és hangszerelője volt. Ugyanebben az évben nyerte el első hangszerelési díját a Táncdalfesztiválon, és kezdett el dolgozni a Magyar Rádiónál. 1983-tól a Madách Színházban Hofi Géza műsorainak zenei vezetője volt, majd 1992 és 1999 között a Magyar Televízió zenei vezetőjeként tevékenykedett. Együtt dolgozott többek között Hofi Gézával, Kovács Kati-val, Sztevanovity Zoránnal, Koós Jánossal, valamint olyan nemzetközi művészekkel, mint Caterina Valente, Harold Faltermeyer, Helen Schneider és Al Di Meola. Az ezredfordulótól szinte kizárólag szimfonikus műveket komponált. A Zeneszerzők Egyesületének alapító tagja (1990) és az Artisjus vezetőségi tagja (1994) volt.

⁹¹ Fülöp Kálmán (1923–2010) dalszövegíró, költő és színész. A Színház- és Filmművészeti Főiskolán végezte színi tanulmányait, majd 1947 és 1959 között tagja volt a Magyar Színháznak, a Vígszínháznak és a Déryné Színháznak. Pályafutása során számos zenés játék, operett és rockopera szövegét írta, többek között az *Ez aztán szerelem* című darabét. Emellett olyan ismert dalok szövegét is ő jegyzi, mint a *Nem várok holnapig* és a *Szeretni kell, ennyi az egész*. Közel kétszáz kis- és nagylemez fűződik nevéhez. Emellett szenvedélyes Fradi-szurkoló volt, és több Fradi-induló szerzője.

⁹² Sass Sylvia (1951) Kossuth- és Liszt Ferenc-díjas operaeénekesnő (szoprán), érdemes művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja. Tanulmányait a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán végezte Révhegyi Ferencné növendékeként. 1971-ben debütált a Magyar Állami Operaházban Frasquita szerepében Bizet *Carmen*

írt *Ave Maria*. 1984-ben bekopogott az operaénekesnő azzal, hogy csinálna egy könnyűzenei lemezt, és én lettem a producere. Azon volt az *Ave Maria*, ami azóta is az ő egyik emblemikus dala. Az *Ave Mariát* elénekelték még a Gregor József⁹³ is. Gregor nem egy kimondott szoprán volt, de ha felmegy a YouTube-ra, még eszperantóul is meg lehet hallgatni.

És hát a Szenes.⁹⁴ Annak idején úgy kerültem vele kapcsolatba, hogy a József Attila Színházban egy darabhoz zenét kellett írni. *Hal négyesben*, ez volt a darab címe, és akkor összehoztak minket. Elmentem hozzá, és azon a napon, amikor elmentem, megírtuk a teljes, nem tudom én hány dalt. Egy hiányzott csak, és a Kaló Flóri⁹⁵ volt egy ilyen narrátor-féle. Észbe kaptak még a főpróba előtt, hogy oda is kellene egy dal. A főpróba előtt egy fél órával. Másnap előadás. És a Flórián olyan briliáns elme volt, hogy megtanulta a dalt negyedóra alatt kívülről. Így kezdtük Szenessel, és nagyon sokat írtunk közösen Valószínűleg ő is a *Vukot* jelölné, mint a legnagyobb közös sikerünket, pedig hát írtunk sokat Kordának,⁹⁶ Koós Janinak,

című operájában. Nemzetközi pályafutása során olyan neves helyszíneken lépett fel, mint a londoni Covent Garden, a milánói Scala és a New York-i Metropolitan Opera. Repertoárja magában foglalja többek között Verdi *Lady Macbeth* és Puccini *Manon Lescaut* szerepeit. Pályafutása alatt számos díjjal ismerték el művészeti teljesítményét, többek között 1972-ben megnyerte a Magyar Televízió Kodály Énekversenyét, 1973-ban pedig a szófiai énekverseny nagydíját és a legjobb kamaraénekesnek járó különdíjat. 1996-tól 2000-ig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán dalirodalmat tanított. 1996-tól mesterkurzusokat tart, többek között a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, Budapest, Tokióban a Musachino Akadémián, Jeruzsálemben a Rubin Akadémián, Santiago de Chilében a Zeneakadémián, Londonban a Kodály Institute of Britainben, a Párizsi Magyar Intézetben, 2011-ben a Római Magyar Akadémián, Nantes-ban az Art' Scènes fesztivál keretében. Számos nemzetközi énekverseny zsűrijébe kapott meghívást: 1994-ben a moszkvai Csajkovszkij Énekversenynek zsűritagja, 2003-ban a Viña del Mar, (Chile) Énekverseny, 2005-ben pedig a braziliai Maria Callas Énekverseny zsűri elnöke. 2007-ben a Szentpéterváron megrendezett Jelena Obrazcova énekverseny, majd 2009-ben a Marseille-ben megrendezett nemzetközi énekverseny zsűritagja. Több mint harminc lemeze jelent meg, melyek között teljes operafelvételek és szólóalbumok egyaránt megtalálhatók.

⁹³ Gregor József (1940–2006) Kossuth- és Liszt Ferenc-díjas operaénekes (basszus), érdemes és kiváló művész, a Szegedi Nemzeti Színház és a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja. Tíz éven át hegedült, és énekelt a rákosligeti katolikus templomban, ahol egy zenetanár felfigyelt tehetségére. 1957. február 5-én felvételizett a konzervatóriumba, és 1959-ig a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolában tanult, bár tanulmányait három év után félbehagyta. 1959 és 1963 között a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének tagja volt. 1963-ban a Szegedi Nemzeti Színházhoz szerződött, ahol első szerepe Sarastro volt *A varázsfuvolában*. 1976-tól rendszeresen fellépett a Magyar Állami Operaházban is. Az 1980-as évek végén az Egyesült Államokban a portlandi operában debütált, és fellépett a Houston Grand Operában és a New York-i Metropolitanban is. 2003-ban, hatvanhárom évesen debütált rendezőként, Verdi *Don Carlos*-át vitte színre a Szegedi Nemzeti Színházban. Pályafutása során Gregor József a basszusrepertoár szinte összes nagy szerepét elénekelt, és nemzetközi hírnevet szerzett különleges hangjával és művészi teljesítményével.

⁹⁴ Szenes Iván (1924–2010) eMeRTon-díjas író, dalszövegíró, dramaturg és zeneszerző, aki érdemes művészként ismert. A családi hagyományokat ápolva és folytatva, ő Magyarország egyik legtöbbet játszott szerzője és legtermékenyebb dalszövegírója. Pályafutása során közel kétezer dalszöveget írt, és több mint négyszáz színházi bemutató fűződik a nevéhez. Felesége Kornay Mariann színésznő, lányuk, Szenes Andrea pedig riporter és politikus.

⁹⁵ Kaló Flórián (1932–2006) Jászai Mari-díjas színész, író, érdemes művész. 1954-ben szerezte meg diplomáját a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Ugyanebben az évben vette feleségül Domján Editet, akivel a Szegedi Nemzeti Színházhoz szerződtek. 1961-ben a József Attila Színház tagja lett. Zenés és prózai művek kitűnő karakterszínésze volt. Feleségétől 1969-ben elvált. Rengeteg klasszikus és modern, zenés és prózai műben alakított emlékezetes karakterszerepeket. Könnyed, elegáns stílusban, pontos muzikalitással megformált figuráival aratta legnagyobb sikereit. Színpadi műveket és rádiójátékokat is írt. Létrehozta a Domján Edit Alapítványt, melynek célja a fiatal tehetségek támogatása és Domján Edit emlékének ápolása.

⁹⁶ Korda György (1939) Artisjus-, eMeRTon- és Fonogram-díjas énekes, aki több mint hat évtizedes pályafutása során a magyar tánczene egyik legismertebb előadójává vált. Emellett sikeres televíziós pókerközvetítőként is ismert, amivel nemcsak saját, hanem a játék népszerűségét is növelte. Felesége Balázs Klári énekesnő. Pályafutását 1958-ban kezdte Vécsey Ernő tanítványaként, első sikerét a *Szeretni kell* című dallal aratta. Az 1960-as évek elejére az ország egyik legnépszerűbb énekesévé vált. A beathullám ellenére megőrizte népszerűségét, köszönhetően a televízió és a rádió által közvetített fesztiváloknak és versenyeknek. Olasz slágerek magyar változatait is ő adta elő. 1980-as évek elején ismerkedett meg Balázs Klári énekesnővel, akit feleségül vett. Közös

nem is tudom, kiknek. Irigyeltem azokat a szerzőket, akik maguk jól énekeltek. Nekem sose volt olyan hangom, ami nekem is igazán tetszett volna, nem tudok úgy énekelni, ahogy elvárom bárkitől, aki az üvegfal túloldalán dolgozik velem. Úgyhogy én gyakorlatilag sose énekeltem, illetve egy dalomat elénekeltem, de az felejtős, azt letagadom (nevet). Az utóbbi években jött Fábri, ami amúgy teljesen kézenfekvő lett volna, mert hiszen Fábri Péterrel nagyon sok vezetőségben együtt dolgoztunk.

Bihari Balázs:

Például az Artisjusban.

Wolf Péter:

Fábri Péternek megvan az az érzéke, hogy ne csak a saját, hanem a köz érdekeit is képviselje. Én magamról is ezt hiszem, mert azt gondolom, hogy ha valahol ég egy tűz, akkor nemcsak az én pecsenyémeket lehet sütni, hanem sokakét. Szoktam szólni másoknak is, hogy gyere, ég a tűz. Van, aki megsüti a pecsenyét, gyorsan eloltja a tüzet, nehogy más is véletlenül pecsenyét süssön. De ez se nem a Fábri, se nem én. Bajor Imrének⁹⁷ írtuk az első közös munkánkat. Az *Önök kérték* című cédén megénekeltük a magyar szórakoztatóipar nagyjait Alfonzótól⁹⁸ a Jávor Pálig,⁹⁹ Domján Edittől¹⁰⁰ a mit tudom én kiig, és eseményeit, mint a valamikori táncdalfesztivál. Nem lett olyan sikere a lemeznek, mint amire számítottam, mert be volt skatulyázva Bajor is, mint Hofi, hogy ugye a Hofin most kacagni fogunk. És amikor Hofi Géza elénekelte a Fényes Szabolcstól, az *Oda vagyok magáért* gyönyörűen, akkor a közönség kulturáltan meghallgatta, de várta, hogy na mikor lesz már a poén. Ugyanígy be volt skatulyázva a Bajor Imi. Ő egy humorista, szóval nevetni kell, miközben nagyon jó elénekelte, remekül.

pályafutásuk alatt több mint tíz évet töltöttek turnézva Észak-Amerikában és Ausztráliában. Pályafutása során számos díjjal ismerték el munkásságát, többek között Artisjus Zenei Életműdíjjal és Fonogram Életműdíjjal.

⁹⁷ Bajor Imre (1957–2014.) színész és humorista színészi pályafutását az Állami Déryné Színházban kezdte 1976-ban, majd a Játékszínben folytatta. Legismertebb szerepe Oli úr megformálása volt a *Szomszédok* című tévésorozatokban. Emellett a Heti Hetes című műsor állandó tagja is volt. 2014 augusztusában, ötvenhét éves korában hunyt el agydaganat következtében.

⁹⁸ Alfonzó (született: Markstein József, 1912–1987), azaz Markos József, artista, színész és humorista, a 20. századi magyar kabaré és varieté egyik legmeghatározóbb alakja. Pályafutását cirkuszi artistaként kezdte, majd világszerte fellépett, többek között Bulgáriában, Egyiptomban és Franciaországban, mielőtt hazatért és a magyar színpadokon vált ismertté. Művészetében ötvözte a pantomim, a paródia és a fizikai humor elemeit; legismertebb szerepei közé tartozik *Bagaméri* a *Keménykalap és krumpliorr* című ifjúsági sorozatban, valamint a *Ványadt bácsi* című Csehov-paródiája. 1969-ben Érdemes Művész címmel ismerték el munkásságát. Fia, Markos György sikeres humoristaként követte őt a pályán.

⁹⁹ Jávor Pál (1902–1959) a 20. század egyik legismertebb és legkedveltebb magyar színésze, akit az első magyar férfi filmsztárként tartanak számon. Színészi tanulmányait Budapesten végezte, és 1922-ben diplomázott az Országos Színészegyesület Színészképző Iskolájában. Pályafutása során számos vidéki és fővárosi színházban játszott, majd 1935-ben a Nemzeti Színház tagja lett. Filmes karrierje az 1930-as években indult, és mintegy hetven filmben szerepelt, amelyek közül kiemelkedik a *Hyppolit, a lakáj* (1931) vagy a Karády Katalinnal közös *Halálos tavasz* (1942).

¹⁰⁰ Domján Edit (1932–1972) Jászai Mari-díjas színésznő, a 20. század egyik legkarizmatikusabb és letragikusabb sorsú művésze. 1954-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Pályáját a Szegedi Nemzeti Színházban kezdte, később a budapesti Petőfi Színházban, a Nemzeti Színházban, majd 1964-től haláláig a Madách Színházban játszott. Összesen mintegy nyolcvan színházi és tíz filmes szerep fűződik a nevéhez. A főiskolán ismerkedett meg Kaló Flórián színművésszel, akivel tizenöt évig voltak házasok, majd 1969-ben elváltak. 1972 januárjában találkozott Szécsi Pál énekessel, akivel szenvedélyes, de viharos kapcsolatot ápoltak. Már pályája elején arról beszélt, hogy negyvenévesen véget vet életének. 1972 karácsonyán, egy nappal 40. születésnapja után öngyilkosságot követett el.

Pár évvel később, már napjainkban Fábrival Kováts Krisztának,¹⁰¹ a feleségének irkáltunk lemezt. Írtunk az én Kati lányomnak két gyereklemezt, és írtunk dalciklusokat, és most is készül egy nagyon komoly dolog, amit még a Nemzeti Kulturális Alap is támogat. Fábri nagyon jól versel, tökéletesen tisztában van a prozódiaival, és olyan széles az irodalmi ismerete versek, regények területén terén, olyan határtalan kapacitással ismeri ezeket, hogy bátran nyúlunk olyan témához is, mint ami most készül, a József oratóriuma, tehát a Biblia története József szemszögéből. Ezt is angolul írta meg a Péter, és én már dolgozom a zenéjén.

Bihari Balázs:

Írtak korábban is angolul.

Wolf Péter:

Két évvel ezelőtt, a Liszt Ünnepségen, a Zeneakadémián hangzott el a *Sommerreise* és a *Reckless Requiem*, Az első Kata lányom énekelte, a másikat pedig Szenthelyi Krisztián.¹⁰²

Bihari Balázs:

Mi volt az oka annak, hogy angolul készült?

Wolf Péter:

Én kapacitálom mindig Pétert, hogy angolul írjon, mert azt gondolom, hogy magyar nyelven limitált a piac. Hiába írok én meg akármit, ami magyar nyelven szépen szól, tizeniksz millió ember érti, és azon túl senki és ez nem az a piac, amelyik a világot diktálni tudja. Nem hiszem, hogy magyar nyelvből valami át tud lépni az országhatáron és siker lehet.

Bihari Balázs:

Nem lehet az oka az is, hogy ez lehetőséget ad kilépni a komfortzónából?

Wolf Péter:

Ebből a szempontból nagyon jó, hogy kiléptünk, mert Fábri is, én is hátrahagytuk a sablonjainkat, a magyar életben kialakult rigolyákat, szokásokat. Azt gondolom, hogy a Sommerreise talán az eddigi legjobb közös művünk, mert mind a ketten átléptük a magunk szabta árnyékunkat, a magunk által kialakított eddigi kereteket sutba dobva, egész újszerű, amit létrehoztunk, sikereresen. Itt bejön a képbe Balog József¹⁰³ zongoraművész, akit én körülbelül

¹⁰¹ Kováts Kriszta (1957) Jászai Mari-díjas színésznő, énekesnő, rendező és rádiós műsorvezető. Gyermekkorától fogva énekelt és zenélt, a Magyar Rádió Gyermekkorússal bejárta a világot. A Fazekas Gimnázium elvégzése után 1975 és 1979 között a Színház- és Filmművészeti Főiskola hallgatója volt, ahol Horvai István és Kapás Dezső osztályában végzett. 1979 és 1980 között a Pécsi Nemzeti Színház, majd 1980 és 1982 között a győri Kisfaludy Színház tagja volt. 1980-ban ő játszotta a címszerepet az *Evita* rockoperában a Margitszigeti Kertmoziban. Két év múlva megalakult a Rock Színház, amelynek alapító tagja lett, és számos külföldi turnén is részt vett. 1988 és 1990 között a Madách Színházban dolgozott, ahol Grizabella szerepét alakította a *Macskák* című musicalben. 1990 és 1995 között szabadúszó művészként dolgozott, majd a Veszprémi Petőfi Színházban és a debreceni Csokonai Színházban is játszott. 2000 óta ismét szabadfoglalkozású művész. 1987-ben Jászai Mari-díjjal ismerték el színészi munkáját. 2000-ben és 2006-ban Artisjus előadói díjjal tüntették ki. 2020-ban a Pro Artis Erzsébetváros díjjal jutalmazták.

¹⁰² Szenthelyi Krisztián (1997) énekművész (bariton), hazai és nemzetközi énekversenyek díjazottja, a Magyar Kodály Társaság tagja. Zenész családból származik: édesapja Szenthelyi Miklós Kossuth-díjas hegedűművész, édesanyja Faludi Judit Liszt Ferenc-díjas csellóművész. Pályafutása során számos hazai és nemzetközi versenyen ért el eredményeket, többek között a VII. Országos Énekversenyen I. helyezést, a X. Simándy József Nemzetközi Énekversenyen II. helyezést, valamint a Danubia Talents Nemzetközi Énekversenyen abszolút I. helyezést. 2022-ben a Zeneakadémia Baráti Köre és a Concorde Egyesület jóvoltából elnyerte a Concorde-díjat.

¹⁰³ Balog József (1979) Liszt Ferenc-díjas zongoraművész zenészcsaládból származik. Pályafutása során számos hazai és nemzetközi versenyen ért el kiemelkedő eredményeket, többek között a mallorcai Chopin Fesztiválon 1999-ben, a Tiszadobi Zongorafesztiválon 2003-ban, valamint Oxana Yablonskaya mesterkurzusán Utrechtben

tíz évvel ezelőtt ismertem meg véletlenül egy miskolci megrendelés kapcsán. Fölhívott Kovács László, a Miskolci Szimfonikus Zenekar akkori vezetője, hogy írnék-e számukra valamit. Mondtam, egy zongoraversenyen dolgozom. Jó, azt mondja, majd akkor én a zongora mellől elvezényelem. Mondtam, nem, mert nagyon komplikált ritmusok vannak benne, a zenekar külön karmestert igényel. Jó, akkor majd eljátssza a Balog Józsi. Az ki? – kérdeztem én, és akkor utánanéztam. Azóta, amit zongorára írtam, azt mind ő mutatta be. Az, hogy a nagyvilágba elkerültek ezek a darabok, az neki köszönhető, mert a felvételek vele kerültek el ide-oda-amoda, hogy a kiadó értesített arról, hogy egy nagyon fontos fórum a nemzetközi zenepedagógiában, az Angol Királyi Társaság az évi ajánlójába bekerült darabom, és itthon elfogytak a kották, mert minden elment egy angliai megrendelésre. Ennek révén kapcsolatba kerültem a komolyzene olyan titánjaival, mint Isaac Stern,¹⁰⁴ akinek az utolsó cédjét én csináltam, én hangszereltem, itt lett fölveve. Nagyon megkedvelt, és hívott Amerikába, elég meggondolatlanul azt mondtam, hogy kösz, nem.

Bihari Balázs:

Az előbb már valahogy így szóba került a *Vuk*, és közben az jutott eszembe, hogy nem tudom, látta-e a Maxon azt a dokumentumfilmet, amelyik az Abbey Road történetét dolgozza fel, ahol egy időben nagyon sok filmzenét vettek fel. Látszólag ugyanaz a műfaj, de azért mégis nagyon másmilyen, ez alkalmazott zene.

Wolf Péter:

Tanítom. A vizuális élményre elmegy a figyelmünk 80 százaléka. Optimális esetben marad 20 a hangra, mert néha még kevesebb is, amiben benne van egy film esetében a dialógus, ami a cselekmény szempontjából a legdöntőbb. Benne vannak a zörejek, motorversenynél nem lehet más, csak szól a motor. És benne van a zene. A zene akkor jó egy filmben, ha az ember nem veszi észre. Ez azt jelenti, hogy úgy kell szolgálni a jelenetet, hogy ott legyen, alátámassza, de nem szólhat a zenéről. A zenét akkor vesz észre az ember, ha a főcím alatt vagy a vége főcím alatt van egy ilyen, mert akkor felirat van, és nincs történés, vagy olyan dramaturgiai jelentősége van. Erről szól a *Casablanca*.¹⁰⁵ Zongorázzák, éneklik a dalt, és erre figyel a publikum. Amikor a rádiók filmzenét adnak, hiszen megjelenik minden filmről egy soundtrack, sokszor azt a zenei részt adják, ami egy dialógus alatt volt, és önállóan a világon semmit nem

2004-ben. Ezeknek a díjnak köszönhetően Európa és Amerika számos városában koncertezett. Első cédéfelvétele Szalai Antal hegedűművésszel közösen jelent meg 2003 nyarán a Hungaroton kiadásában. Liszt-műveket tartalmazó *Hungaricum* című első szólólemeze 2004 novemberében látott napvilágot a Convention Budapest Classic gondozásában. 2005-ben Fischer Annie-ösztöndíjban részesült. 2018-ban kiemelkedő zenei előadóművészeti tevékenysége elismeréseként Liszt Ferenc-díjjal tüntették ki. 2022-ben Artisjus Előadóművészi Díjban részesült.

¹⁰⁴ Isaac Stern (1920–2001.) a 20. század egyik legkiemelkedőbb hegedűművésze, hétszeres Grammy- és Primetime Emmy-díjas. Isaac Stern zsidó családban született Kremenechen, Ukrajnában. Családja tizennégy hónapos korában az Egyesült Államokba, San Franciscóba emigrált. 1936-ban debütált a San Francisco Symphony zenekarral Camille Saint-Saëns *Harmadik hegedűversenyével* Pierre Monteux vezényletével. Ezt követően számos nemzetközi fellépés következett, többek között a Szovjetunióban és Kínában. 1960-ban kulcsszerepet játszott a Carnegie Hall megmentésében New Yorkban, amelynek fő koncerttermét később róla nevezték el. 1979-ben a *From Mao to Mozart* című dokumentumfilmje elnyerte a legjobb dokumentumfilmnek járó Oscar-díjat. Stern számos fiatal tehetséget fedezett fel és támogatott pályafutásuk során, mint például Yo-Yo Ma, Itzhak Perlman és Pinchas Zukerman. Repertoárján a klasszikus hegedűirodalom mellett kortárs művek is szerepeltek, többek között Samuel Barber, Bartók Béla, Igor Stravinsky és Leonard Bernstein művei.

¹⁰⁵ A *Casablanca* 1942-ben készült amerikai film, melyet Kertész Mihály (Michael Curtiz) rendezett, és olyan neves színészek szerepeltek benne, mint Humphrey Bogart, Ingrid Bergman és Paul Henreid. A történet egy amerikai ellenállói (Bogart) és egy náciellenes aktivista (Henreid) küzdelmét mutatja be a második világháború idején, miközben egy elveszett szerelmet (Bergman) próbálnak megmenteni. A film nyolc Oscar-jelölést kapott, és megnyerte a legjobb film, legjobb rendezés és legjobb adaptált forgatókönyv díjakat. Ma a filmtörténet egyik legnagyobb klasszikusának számít, híres szállóigéivel és emblematikus jeleneteivel.

ér. Nem is erre készült. Ezt nem lehet önálló produktumként eladni, ennek ellenére sokszor hallom a rádióban, ahogy ünneplik magukat, hogy filmzenét adunk. Érdektelen. Kivéve, mondom, amit megjegyzünk, mert mondjuk csille-jelenet az *Indiana Jones*ban,¹⁰⁶ az a John Williams¹⁰⁷ zseniális kompozíciója, vagy a főcímek alatt mindig megszólal egy olyan zene, ami tényleg a fülünkbe mászik.

Bihari Balázs:

Több olyan fiatal kortárs zeneszerzővel interjúztam az elmúlt években, akik John Williamsre hivatkoznak, hogy nekik ő volt az inspiráció.

Wolf Péter:

Nem is kérdés. Mikor elkezdtem tanítani ezeknek a gyerekeknek, média-filmzeneszerzés címen megy a tárgy, egy német egyetem magyar lerakatánál, német kreditet kapnak érte, és mondtam, hogy na most akkor megnézzük az *Indiana Jonest*, akkor kiderült, hogy ezek olyan fiatalok voltak, hogy az Indiana Jones név a világon semmit nem mondott nekik. Nem látták ezt a filmet, ami nekem máig úgy él, hogy az egy tananyag, azt meg kell nézni, meg kell hallgatni, és elemezni kell, hogy az alatt a csillás üldözés alatt, ahol szakadatlanul szól a zene, meg persze a zajok, és néha, hogy valaki megszólal, hogy „Oh, my God”. Míg aztán van olyan ellenpélda, hogy volt olyan James Bond¹⁰⁸-film, még Sean Conneryvel,¹⁰⁹ ahol egy skorpiót tesznek az ágyára, amit ő lerak a földre, és a cipőjével agyonüti. Ezt ugyanúgy kísérte a zene, mint ahogy a *Tom és Jerry*ben¹¹⁰ komikus hatást keltett. Ez volt az ellenpélda, hogy nem szabad. De nekem

¹⁰⁶ Az *Indiana Jones* franchise öt mozifilmből, egy televíziós sorozatból, valamint számos regényből, képregényből és videójátékból áll. A középpontban a fiktív régészprofesszor, Dr. Henry Walton „Indiana” Jones, Jr. áll, akit Harrison Ford alakít a filmekben. A sorozat 1981-ben kezdődött *Az elveszett frigyűző fosztogatói* című filmmel, amit 1984-ben az *Indiana Jones és a végzet temploma* követett. 1989-ben jelent meg a harmadik rész, *Az utolsó kereszteslovag* címmel. Két évtizeddel később, 2008-ban mutatták be az *Indiana Jones és a kristálykoponya királysága* című filmet, majd 2023-ban érkezett az ötödik és egyben befejező rész, *Indiana Jones és a sors tárcsája* címmel. Az első négy filmet Steven Spielberg rendezte, együttműködve a sorozatot megalkotó George Lucasszal, míg az ötödik film rendezését James Mangold vállalta.

¹⁰⁷ John Towner Williams (1932) amerikai zeneszerző és karmester, aki hét évtizedes pályafutása során a filmművészet egyik legismertebb és legelismertebb zenéjét alkotta meg. Stílusa a romantizmus, az impresszionizmus és az atonális zene elemeit ötvözi összetett hangszereléssel. Legismertebb munkái közé tartoznak a Steven Spielberg és George Lucas filmjeihez írt zenék, mint például a *Star Wars*, az *Indiana Jones* és az *E. T.* Pályafutása során számos díjjal ismerték el munkásságát, többek között huszonhat Grammy-díjjal, öt Oscar-díjjal, hét BAFTA-díjjal, három Emmy-díjjal és négy Golden Globe-díjjal. Összesen ötvennégy alkalommal jelölték Oscarra, amivel ő a második legtöbbször jelölt személy Walt Disney után, és egyben a legidősebb Oscar-jelölt is, kilencvenhárom évesen.

¹⁰⁸ James Bond, más néven a 007-es ügynök, Ian Fleming brit író által 1953-ban megalkotott, kitalált brit titkosszolgálati ügynök. A karakter tizenkét regényben és két novelláskötetben szerepelt, amelyek alapján az egyik legsikeresebb és leghosszabb ideje futó filmes franchise jött létre. A filmekben James Bondot több színész is alakította, köztük Sean Connery, Roger Moore, Pierce Brosnan és legutóbb Daniel Craig. Craig 2021-ben búcsúzott a szereptől a *Nincs idő meghalni* című filmmel, így a rajongók és a szakma is találgatja, ki lesz a következő 007-es. A franchise jövőjét illetően jelentős változás történt, amikor az Amazon 770 millió fontért megvásárolta a James Bond-filmek jogait.

¹⁰⁹ Sir Thomas Sean Connery (1930–2020) Oscar-díjas skót színész, aki Edinburgh-ban, egy szegény munkáscsaládban született, és a *Dr. No* című brit film révén indította el azt a nemzetközileg is sikeres James Bond-filmsorozatot, amelynek ikonikus figurájává vált. Connery 1962-től több Bond-filmben alakította a 007-es ügynök karakterét, majd pályafutása során más műfajú filmekben is jelentős szerepeket vállalt, továbbá számos díjjal (például BAFTA- és Cecil B. DeMille-díjjal) ismerték el munkásságát.

¹¹⁰ A *Tom és Jerry* egy amerikai rajzfilmsorozat, melyet 1940 és 1967 között eredetileg mozikban vetítettek, és amelyet William Hanna és Joseph Barbera írt és rendezett a Metro-Goldwyn-Mayer stúdió számára. A sorozat hét Oscar-díjat nyert, később időről időre újabb szériák készültek. A háttérzene kulcsszerepet játszik a cselekmény és az érzelmek hangsúlyozásában. A zenei rendező, Scott Bradley összetett műveket alkotott, amelyek a dzsessz, a klasszikus zene és a korabeli popzene elemeit ötvözik, és ritkán átvettek részleteket más zeneszámokból. Például a *Zongorakoncert* epizódban Liszt Ferenc *Magyar rapszódia*ja hallható, míg a *Karmester* című részben Johann

a *Tom és Jerry* az aztán a klasszikus, ott ezredmásodpercre kísérve van a figura, ugyanakkor összefogja a zene. Az majdnem olyan nehézségű dolog, mint egy Bach-fűga. Majdnem olyan komplikált, szövevényes szövet.

Bihari Balázs:

Amikor először dolgozott Magyarországon felvételen, akkor még a klasszikus technikával készültek a filmek, hogy ki van vetítve, ott ül a zenekar, és élesben veszik fel?

Wolf Péter:

Pontosan. A Pannónia Stúdióban¹¹¹ néha megmutatom ezeknek a gyerekeknek, a folyosón ott vannak ezek a régi eszközök. Olyan, mint egy múzeum. Ma megkapja az ember a videót, és a számítógépére fölteszi, és azzal a szinkronban mindent ki tud próbálni otthon. Erről szó sem volt. Stopperrel a kézben néztük, 40-50 másodperces darabokra volt szétvágva, és akkor az ember megpróbálta megsaccolni metronómmal, hogy milyen tempóban lép akármelyik állat vagy a róka, hogy szalad. Ezt bemértük másodpercre, hogy innen odáig mennyi idő alatt jut el. Az ember jegyzeteket készített, ha eszénél volt, mindent fölírt, hazament, és akkor megpróbálta kitalálni, hogy is volt, és mi is van. Így kellett összerakni. Éppen tegnap meséltem valahol, hogy megvolt már mindhárom gyerekünk, amikor a *Vukon* dolgoztam: hétfőn nézhettem meg egy 20 perces részt, aminek a zenefelvétele pénteken volt. Tehát 20 percnyi történés alá kellett megkomponálni, meghangszerelni a zenét, de annyi idő alatt, hogy még oda lehessen adni a másolónak, aki kiírja a szölamokat, és pénteken beintett a karmester. Láttuk ezeket a szétszabdalt kis slejfniket, és ahhoz játszottuk hozzá a zenét.

Bihari Balázs:

Ilyenkor ön is játszott benne, vagy pedig ott ült az üvegfal túloldalán?

Wolf Péter:

Biztos, hogy játszottam benne, mert akkor azt a szölamot nem kellett olyan részletességgel leírni, hogy azt más fogja játszani. Amikor igen, akkor nem tudtam vezényelni, tehát arra is kellett valakit vinni. A filmgyárnak megvoltak a maga zenei rendezői. Én legfeljebb vezényelhettem volna, de jobban jártam, ha én zongoráztam. Ha húszperces darabot zongorán le akarok írni, akkor legalább két hétig írom, hogy ez másnak játszható, világos legyen.

Bihari Balázs:

A pánik vagy a határidő rendesen összerántja az embert, nem?

Wolf Péter:

Van ez a mondas, hogy amatőrnek ihletre, profinak előlegre van szüksége. Meg hát a határidő, ezzel nem lehet vitába szállni. A vonat szerdán jön, csütörtökön már nem lehet rá felszállni. Ilyen volt a *Vuk*. Dargay Attila¹¹² eredetileg azzal keresett meg, hogy négyrészes tévéfilmet

Strauss *A denevér* című műve szolgált aláfestő zeneként. A sorozatban ismétlődő zenei motívumok – mint Yip Harburg és Harold Arlen *Over the Rainbow* című száma, illetve számos musical sláger gyakran egy-egy szereplő személyiségét vagy egy adott szituáció érzelmi hangulatát emeli ki.

¹¹¹ A Pannónia Filmstúdió Magyarország egyik legnagyobb, illetve a világ egyik vezető rajz-, animációs- és szinkronfilmstúdiója volt. A stúdió 1951-ben jött létre, és 1957-től önálló vállalként működött. Az itt készült filmek és sorozatok nemcsak mennyiségük, hanem kiváló minőségük és az alkalmazott úttörő technológiák miatt váltak a filmtörténet legjelentősebb animációs alkotásainak részévé, és a stúdió termében készített filmszinkronok révén a magyar szinkronművészet világhírvé vált. A rendszerváltás utáni több mint két évtizednyi hanyatlás után a vállalat 2015-ben megszűnt.

¹¹² Dargay Attila (1927–2009.) Balázs Béla-díjjal kitüntetett rajzfilmrendező és képregényrajzoló, pályafutását a Képzőművészeti Főiskolán kezdte (1945–1948), majd a Nemzeti Színház díszletfestőjeként, rajzfilmgyártási

szeretnének, és az évszakok szerint tagolódik, hogy Vivaldi *Négy évszakát* hangszereljem át az Ex-Antiquis részére. Briliáns palik dolgoztak a Pannónia Filmstúdióban Foky Ottótól¹¹³ Jankovics Marcellig.¹¹⁴ Megvették a filmjeiket külföldre, de kicserélték a zenéket, mert Franciaországban nem volt elég francia, Olaszországban nem volt elég olasz. Ezért döntött úgy Dargay, hogy ismert zenét szeretett volna a *Vuk* alá tenni. Mondtam neki, hogy szeretnék vele már régen dolgozni, mert szeretem a munkáit, de így nem.

Volt egy másik alkalom, amikor ugyanezt mondtam, de az egy rossz döntés volt: Seregi László¹¹⁵ a *Szentivánéji álmon* dolgozott, ő Mendelssohn¹¹⁶-darabon járatta az agyát, de nem volt elég a darabhoz, ezért megkeresett, hogy a másik felét írjam meg én. Én meg éppen rosszkedvemben vagy miben voltam, és azt mondtam, hogy dehogy fogom, mondd azt, hogy enyém a zene, és lesöprök az asztalról mindent, és most azonnal nekiállok, és megírom. Azt mondta, hogy már nem, mert már Mendelssohnra írja. Így maradtam le a darabról. Aztán később írtam egy baletzenét, amit megmutattam neki, nagyon tetszett neki, de abból már nem lett sajnos semmi, mert addigra már más volt a világ.

Bihari Balázs:

Dargayval még dolgozott a *Vuk* után?

Wolf Péter:

Nem. Írtam előtte rajzfilmzenéket, a *Pityke* őrmester sorozat (1981) még az enyém volt. Meg a Comenius-féle *Orbis Pictus*, az lassan feledésbe merül, pedig nagyon jó sorozat volt. Lisziák

gyakornokként, tervezőként és rendezőként dolgozott. Képregényeit főként a *Pajtás* magazinban publikálták, legismertebb figurája pedig a Kajla kutya. Emellett éveken át a *Dörmögő Dömötör* sorozatban is tevékenykedett, és humora, valamint művészi alkotásai révén minden korosztályt sikerült megnevetetnie. Legismertebb filmjei: *Lúdas Matyi* (1977, *Vuk* (1981), *Szaffi* (1985) és *Az erdő kapitánya* (1988). 2007-ben Budapest díszpolgárává választották.

¹¹³ Foky Ottó (1927–2012) Munkácsy-díjas animációsfilm-rendező. Pályafutását tanítóképző főiskolán rajztanári szakon kezdte, majd pedagógusként dolgozott, ahol a rajz és a képregények segítségével illusztrálta a tananyagot. Kollégái ösztönzésére a Magyar Iparművészeti Főiskolára jelentkezett (ma MOME), ahol 1956-ban diplomázott díszlet- és bábtervezői szakon. 1956 és 1962 között a Pannónia Stúdióban tervezőként, 1962-től pedig animációs rendezőként tevékenykedett. A hatvanas és hetvenes években televíziós sorozatai, mint a *Mirr-Murr*, *A legkisebb Ugrifüles*, a *Varjúdombi mesék*, a *Tévemaci*-epizódok és a *Misi Mókus kalandjai* több generáció számára váltak alapélménnyé. Munkásságát 1964-ben Munkácsy-díjjal, 1970-ben Balázs Béla-díjjal, 1977-ben érdemes művész, 1982-ben kiváló művész kitüntetéssel, illetve mintegy huszonöt nemzetközi díjjal ismerték el.

¹¹⁴ Jankovics Marcell (1941–2021) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth- és Balázs Béla-díjas rajzfilmrendező, grafikus, könyvillusztrátor, kultúrtörténész, író és politikus. Pályafutása során először a Pannónia Filmstúdióban fázisrajzolóként dolgozott, majd 1965-ben rendezővé nevezték ki, és Dargay Attilával, valamint Nepp Józseffel közösen készítették a sikeres *Gusztáv* rajzfilmsorozatot. Később tanított animációt a Kisképzőn és az Iparművészeti Főiskolán, valamint munkásságát olyan nemzetközi elismerések, például a 1974-es Oscar-jelölés, a 1977-es cannes-i Arany Pálma-díj és több mint huszonöt díj is fémjelezték. 1994-ben a Magyar Művészeti Akadémia tagjává választották, továbbá kulturális vezetőként több pozíciót töltött be – például a Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának és a Magyar Művelődési Társaságnak elnökeként – hozzájárulva ezzel a magyar kultúra és művészet fejlődéséhez. Legismertebb filmjei: *Toldi* (2022), *Az ember tragédiája* (2011), *Ének a csodaszarvasról* (2002), *Fehérlófia* (1981), *Sisyphus* (1974), *János vitéz* (1973).

¹¹⁵ Seregi László (1928–1991) Jászai Mari-díjas színházi rendező, színiigazgató. Először a közgazdasági egyetemen tanult, majd 1951-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Pályafutása során 1951–1956 között a Magyar Néphadsereg Színháza, 1956–1957-ben a szolnoki Szigligeti Színház, 1957–1958-ban a győri Kisfaludy Színház, valamint 1959–1963 között a kecskeméti Katona József Színház rendezőjeként tevékenykedett. 1963 és 1972 között a Budapesti Operettszínház főrendezőjeként, 1972–1978 között a József Attila Színház rendezőjeként, majd 1979–1989 között ismét a Budapesti Operettszínház rendezőjeként folytatta munkásságát. 1988-tól 1991-ben bekövetkezett haláláig a debreceni Csokonai Színház igazgatójaként dolgozott.

¹¹⁶ Felix Mendelssohn (1809–1847) német zeneszerző, karmester és zongoraművész, a romantikus zene korai képviselője. Csodagyermekként tartották számon már fiatal korában. Részt vett a J. S. Bach művei iránti érdeklődés újraélesztésében.

Elek¹¹⁷ rendezte, rajzolta, aki Szentendrén megtanított arra, hogy kell nézni a Barcsay¹¹⁸-műveket. Volt ott még egy pár munkálatom, mellette a televízióban Bánki Ivánnal¹¹⁹ dolgoztam, akivel szerintem az élete összes vagy majdnem összes munkáját csinálhattam. Nagyon sok tévéjátékhoz, tévéműsorhoz írtam zenét. És a lemezek. De ez mind már a múlté. Engem 15-20 éve csak a komolyzene érdekel. Nem mondom, hogy nem csinálok időnként kirándulást a könnyűzene irányába, de ami érdekel, az olyan, mint a Budapesti Vonósok,¹²⁰ akikkel együtt mentem egy időben Svájcba, mert egy fuvolaművész játszott a átírataimat. vagy megkeresett Baráti Kristóf,¹²¹ nem akarnék-e írni neki valamit. Hát hogyan akarnék írni neki valamit. És így szép lassan sorra kerülnek azok az emberek, akiknek írhatok. Most is van olyan kérés a tarsolyomban, aminek már eleget kellett volna tegyek, de húzódik, pedig világhírű művész kéri. Úgyhogy maradok ezen a pályán.

¹¹⁷ Lisziák Elek (1939–2007) a pécsi Nagy Lajos Gimnáziumban érettségizett 1958-ban, majd 1960-ban a Pécsi Színiakadémián szerzett oklevelet. 1961-től a Magyar Televíziónál ügyelőként dolgozott, emellett kiállításrendező és grafikus volt a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalatnál. Festéssel és rajzolással 1961-től foglalkozott, 1965-től önálló és csoportos kiállításokon vett részt. 1970 és 1997 között a Pannónia Filmstúdióban tervezőként, majd rendezőként tevékenykedett, többek között a *Magyar népmesék* sorozat tizenhárom epizódjának társrendezője volt Jankovics Marcell mellett. 1993-tól a Taller és Társa Stúdió, valamint a Lexy Művészeti Stúdió művészeti vezetője volt Budapesten. Nyarait Révfülöpön töltötte, ahol több kiállítása is volt. Mintegy kétszázötven kereskedelmi referencia- és reklámfilmet készített, képei és illusztrációi folyóiratokban és könyvekben jelentek meg. Ő jegyezte a Révfülöp turisztikai értékeit bemutató, az ezredfordulón készült filmet.

¹¹⁸ Barcsay Jenő (1900–1988) festőművész és művészetpedagógus, a geometrikus absztrakció mestere, a szentendrei művésztelep meghatározó alakja. Leginkább művészeti anatómiakönyve révén ismert a művészeti oktatásban. Festészeti stílusa a geometrikus absztrakció felé hajlott. Művei számos magyar és külföldi gyűjteményben megtalálhatók.

¹¹⁹ Bánki Iván (1937) Balázs Béla-díjas film- és tévérendező. 1960–1962 között a Színház- és Filmművészeti Főiskola diákja volt Makk Károly és Máriássy Félix osztályában. 1978–1982 között művelődéspolitikai és szociológia szakon szerzett diplomát. 1959-től 40 évig a Magyar Televízió munkatársa volt, ahol dokumentumfilmeket és zenei műsorokat készített. Portréfilmeket készített többek között Arthur Rubinsteinről, Louis Armstrongról, Ella Fitzgerald-ról, Yehudi Menuhinről és Vlagyimir Viszockijról. A hetvenes évek végétől a pesti kabaré történetének feldolgozásával foglalkozott. 1991–1992 között a Magyar Televízió producere, 1996 és 1999 között a szórakoztató főszerkesztőség vezetője volt. 1999 óta szabadfoglalkozású rendező.

¹²⁰ A Budapesti Vonósok Kamarazenekar 1977-ben alakult a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola hallgatóiból. Művészeti vezetőjük Botvay Károly csellóművész lett, aki a mai napig betölti ezt a pozíciót. 1983 óta rendszeresen koncerteznek itthon és külföldön, többek között a Zeneakadémián, a Művészetek Palotájában és a BMC-ben. 1995 óta minden évben megrendezik a Nemzetközi Haydn Fesztivált Fertőd-Eszterházában, 2021-től pedig Pápán az Esterházy-kastélyban. 2001-ben megkapták a Bartók-Pásztory-díjat, 2007-ben pedig a Magyar Tudományos Akadémia Klub Művészeti Díját. Hangversenyein az állandó kamarazenekari repertoár mellett a barokk, klasszikus és romantikus zene fűvös hangszerekkel kiegészített darabjai, szimfóniai is gyakran elhangzanak. Az együttes nagy hangsúlyt helyez kortárs magyar zeneszerzők alkotásainak megszólaltatására, gyakran játszik kifejezetten a zenekarnak komponált műveket. Az együttes 2018-ban indította útjára második saját, évente megrendezésre kerülő fesztiválját, az Óbudai Zenezug Fesztivált a zenekarnak otthont adó Óbudai Társaskörben. A Budapesti Vonósok Liszt-díjas koncertmestere Pilz János.

¹²¹ Baráti Kristóf (1979) Kossuth-díjas és Liszt Ferenc-díjas hegedűművész. Zenész családból származik, édesanyja, Kákonyi Borbála hegedűs, édesapja, Baráti András csellista. Kétéves korában családjával Venezuelába költöztek, ahol nyolcévesen adta első zenekari kíséretes koncertjét a Maracaibói Szimfonikus Zenekarral. Visszatérve Magyarországra, a Zeneakadémia Kiemelt Tehetségek Osztályában Szenthelyi Miklós és Tátrai Vilmos voltak tanárai. 1996-tól Párizsban tanult Eduard Wulfson irányítása alatt, aki az orosz hegedűiskola hagyományait Nathan Milsteintől, David Ojsztrahtól és Henryk Szeringről sajátította el. Baráti számos rangos nemzetközi verseny díjazottja: 1995-ben megnyerte a goriziai versenyt Olaszországban, 1996-ban második helyezést ért el a Jacques Thibaud Nemzetközi Hegedűversenyen, 1997-ben pedig harmadik díjat és közönségsdíjat nyert a brüsszeli Erzsébet Királynő Nemzetközi Hegedűversenyen. Rendszeresen fellép a Nemzeti Filharmonikus Zenekarral és a Budapesti Fesztiválzenekarral. 2015 januárjában szólóestet adott a New York-i Carnegie Hallban. Jelenleg az 1703-ban készült „Lady Harmsworth” Stradivarius hegedűn játszik, amelyet a chicagói Stradivari Alapítvány bocsátott rendelkezésére. 2011-ben Liszt Ferenc-díjjal tüntették ki, 2014-ben megkapta a Kossuth-díjat.

Bihari Balázs:

Közben le is doktorált.

Wolf Péter:

Igen.

Bihari Balázs:

Merthogy később végezte el a Zeneakadémiát.

Wolf Péter:

Azért végeztem el, mert egyrészt a dzsessz területéről még hiányoztak nekem olyan dolgok, amiket a komponálásnál fel akarok használni. Akartam egy időben iskolát csinálni. Említettem, hogy voltak ezek a növendékeim, akik tényleg tehetségesek voltak, ám akik a tanulást csak addig tartották szem előtt, amíg azzal, amit tudtak, már el lehetett helyezkedni mondjuk egy norvég hajón. És én azt gondolom, hogy potenciális Oscar Petersonok mentek így el, és fejezték be sokkal alacsonyabb szinten, mint amit elérhettek volna. Ezért elkezdtem tervezni egy bentlakásos iskola létrehozását, amihez meg is lettek volna a támogatóim. Ahhoz doktoráltam le, tehát a vezetéséhez kellett volna. De addigra elkerültünk egy olyan világba, a jelenlegi magyar világba, amelyikben az oktatás nem éppen kedvező hátszéllel zajlik, és én nem tudok ellene szegülni. Lehet, hogy ha fiatalabb lettem volna, vagy ez lenne az egyetlen lehetséges utam, akkor kibrusztoltam volna, mint mondjuk annak idején a Gondáék, hogy dzsessz tanszak legyen, de én annyira reménytelennek látom az oktatás helyzetét, hogy nekem ebben nem tud szerepem lenni. Aki megkér, azzal szívesen foglalkozom. Ennek a német egyetemnek a magyar lerakatánál szívesen dolgozom.

Bihari Balázs:

Ez hogy néz ki a gyakorlatban?

Wolf Péter:

Erről azért nem érdemes beszélni, mert éppen megszűnőben van. Volt egy érdekes rajz az egyik külföldi lapban. Két ajtó látható, az egyik az áll, hogy zeneelméleti oktatás, egy lélek sincs, a másikon, hogy írjunk meg három perc alatt egy dalt. Ott hosszú sor áll. A világ ebbe az irányba megy, énnekem ehhez nem lehet közöm. Azt gondolom, hogy ha valakinek tehetséget adott a Jóisten, akkor az kutyaköteles ennek a szakmai részét megtanulni, különben meg se érdemelte, hogy tehetséget kapott. A könnyűzene tele van ilyennel. Akármerre nézek, tele vannak tényleg tehetséges emberek, akiknek határt szab az, hogy csak három akkordot tudnak. Én meg elmondanám nekik, hogy van például egy negyedik is. De nem kíváncsiak rá. Azt gondolják, mint a hályogkovácsok, hogyha megismerkednek azzal, hogy mit csinálnak, akkor talán nem is merik majd csinálni vagy gátlásaik lesznek. Tehát én ezzel a vonallal főfoglalkozásként biztos, hogy nem akarok foglalkozni.